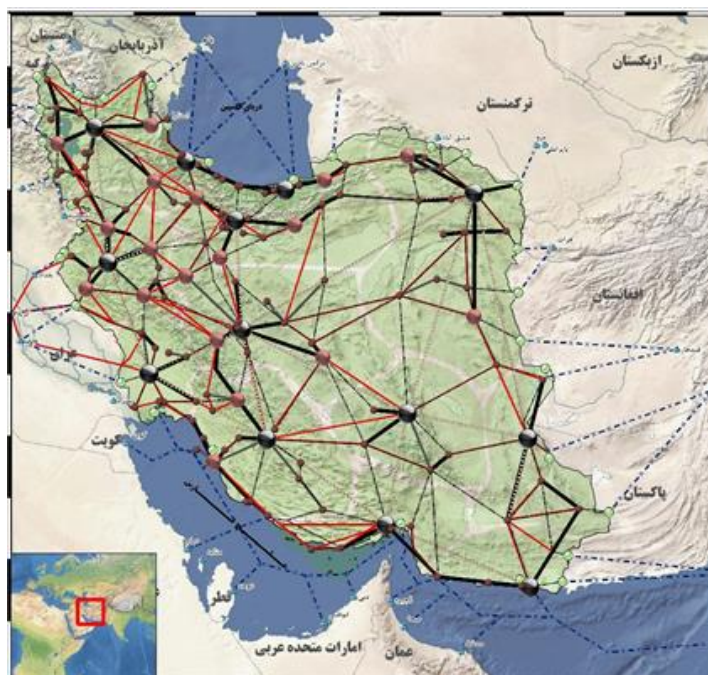

موضوعات کلیدی برنامه، مهم‌ترین توسعه از منظر سندی آمایش سرزمین

(اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری

گروه پژوهشی آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه‌ای

مجموعه گزارش شماره ۳۸۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شماره گزارش

عنوان	موضوعات کلیدی برنامه هفتم توسعه از منظر سند ملی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)
کد شناسه	۱۴۰۱-۷-۱۰۴۲۹
گروه پژوهشی	آمایش سرزمین، توسعه و توازن منطقه‌ای
پدیدآورندگان	مهرداد کاشف، دکتر مینا ابوطالبی، دکتر محسن ابراهیمی ^۱ ، مصطفی کشتکار، ادريس جهانگیر، ابوالحسن مدرس‌زاده
ناظر علمی	امور برنامه‌ریزی، نظارت و آمایش سازمان برنامه و بودجه
ناشر	مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری
تاریخ انتشار	پاییز ۱۴۰۱
مطالب این گزارش لزوماً بیانگر نظر رسمی سازمان برنامه و بودجه کشور و مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری نیست.	
حقوق معنوی اثر به پدیدآورندگان و حقوق مادی آن، به مرکز پژوهش‌های توسعه و آینده‌نگری سازمان برنامه و بودجه کشور تعلق دارد و استفاده از آن با ذکر مأخذ بلامانع خواهد بود.	
آدرس: تهران - خیابان نجات‌اللہی - خیابان استاد جعفر شهری (سپند شرقی) - پلاک ۱۶ شماره‌های تماس ۰۲۱-۴۳۳۰۶۰۰۰ شماره پیام‌رسان ۰۹۹۲۱۵۷۵۸۴۳۱۶	
https://www.dfrc.ir/	

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
أ.....	خلاصه مدیریتی.....
۱.....	مقدمه.....
۳.....	۱- موضوع کلیدی انرژی.....
۹.....	۲- موضوع کلیدی زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی.....
۱۴.....	۳- موضوع کلیدی مسکن.....
۲۰.....	۴- موضوع کلیدی اقتصاد دریامحور.....
۲۸.....	۵- موضوع کلیدی قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت و ترانزیتی.....
۴۱.....	۶- موضوع کلیدی امنیت غذایی.....
۵۲.....	۷- موضوع کلیدی حکمرانی یکپارچه منابع و مصارف آب.....
۵۹.....	۸- جمع‌بندی.....
۶۰.....	منابع.....

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی انرژی از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۵
جدول ۲: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۱۱
جدول ۳: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی مسکن از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۱۶
جدول ۴: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی اقتصاد دریامحور از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۲۲
جدول ۵: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت و ترانزیتی از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۳۰
جدول ۶: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی امنیت غذایی از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۴۴
جدول ۷: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی حکمرانی یکپارچه منابع و مصارف آب از منظر سند ملی آمایش سرزمین	۵۶

خلاصه مدیریتی

به منظور دستیابی به چشم‌انداز، اهداف برنامه‌های توسعه و تحقق انسجام فضایی سرزمین ضروری است یکپارچگی و سلسله‌مراتب برنامه‌ها و اسناد، رعایت و از تفرق و تداخل برنامه‌ها با یکدیگر خودداری شود. این انسجام و یکپارچگی باید در تمام اجزای نظام برنامه‌ریزی نهادینه گردد و زمینه‌های تحقق‌پذیری برنامه را افزایش داده و از اتلاف منابع جلوگیری کند.

از این‌رو سند ملی آمایش سرزمین به عنوان برنامه بلندمدت و فرادست توسعه فضایی در ساختار نظام برنامه‌ریزی کشور که بیانگر راهبردها، سیاست‌ها و تصویر توسعه فضایی مطلوب سرزمین در افق ۱۴۲۴ است باید در تدوین برنامه‌های میان‌مدت توسعه کشور به گونه‌ای ملاک عمل قرار گیرد که برنامه‌ها و احکام موضوعات کلیدی برنامه هفتم توسعه مبتنی بر آن تهیه شود. از این‌رو، در گزارش حاضر متناظر با موضوعات کلیدی سرزمینی مطرح شده در برنامه هفتم توسعه اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوعات کلیدی از منظر سند ملی آمایش سرزمین ارائه شده است. توجه به این اهداف، سیاست‌ها و راهبردها کمک می‌کند که برنامه‌های تدوین شده در موضوعات کلیدی حداکثر انطباق را با سند ملی آمایش سرزمین داشته و راهنمای مناسبی برای کلیه کارگروه‌ها و بخش‌های تدوین‌کننده برنامه هفتم توسعه به منظور اطمینان از تحقق انسجام فضایی در کشور باشد. همچنین، این امر نقش مهمی در گذر از بخشی‌نگری و بی‌توجهی به توسعه درون‌زا منطقه‌ای خواهد داشت.

مقدمه

یکی از اهداف برنامه‌های توسعه، پیشرفت اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور و فراهم کردن شرایط شایسته برای زیست مردم در سرزمین است. در طی اجرای برنامه‌های توسعه، به دلیل محدودیت منابع برای تحقق اهداف تعریف شده عمدتاً اقتصادی، فشاری بیش از توان محیطی و اکولوژیکی بر سرزمین وارد شده است. به همین دلیل منابع آب‌های سطحی مهار شده، منابع آب‌های زیرزمینی بیش از ظرفیت آبخوان‌ها برداشت شده و زیست‌بوم‌های طبیعی مورد تعرض قرار گرفته است. از سوی دیگر، افزایش جمعیت و به تبع آن افزایش تقاضا برای آب و غذا، فشار بر روی منابع محدود طبیعی سرزمین را افزایش داده، به گونه‌ای که در برخی مناطق کشور این فشار از ظرفیت تحمل برخی زیست‌بوم‌ها فراتر رفته و باعث فروپاشی آن شده است. استقرار فعالیت‌های صنعتی آب‌بر در مناطق خشک، توسعه کمی کشاورزی به بهانه ایجاد شغل و خودکفایی، نگاه سازه‌ای و تک‌بعدی به مدیریت منابع آب ایران و تغییرات اقلیمی، از جمله عوامل افزایش حساسیت اکوسیستم‌ها و شکننده شدن آنها محسوب می‌شود.

به‌رغم حرکت در مسیر تحقق توسعه در کشور در سال‌های گذشته، توسعه مذکور ناپایدار بوده و تبعات و لطمات جبران‌ناپذیری را بر پیکره نحیف سرزمین ایران وارد کرده است. تخلیه روستاها، خشک شدن رودخانه‌ها و تالاب‌ها و دریاچه‌ها، مهاجرت بی‌رویه به شهرها، حاشیه‌نشینی، آلودگی هوا، آلاینده‌های منابع محدود آب و خاک از جمله تبعات این نوع نگاه توسعه‌ای به کشور می‌باشد.

پس از پنج دهه تلاش برای قرار دادن توسعه کشور بر ریل و مسیر صحیح آمایش سرزمین، اسناد ملی و استانی آمایش سرزمین در اسفند ۱۳۹۹ به تصویب شورای عالی آمایش سرزمین رسیده است. بر مبنای ماده (۷) این سند، سازمان برنامه و بودجه مکلف است مفاد این سند را در تدوین برنامه‌های توسعه منطقه‌ای، برنامه‌های توسعه پنج‌ساله اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین تنظیم بودجه‌های سالانه لحاظ نماید، به گونه‌ای که سازمان فضایی مطلوب افق ۱۴۲۴ محقق شود. همچنین در بند ۱۱ سیاست‌های کلی برنامه هفتم توسعه، بر «تحقق سیاست‌های کلی آمایش سرزمین با توجه به مزیت‌های بالفعل و بالقوه و اجرایی ساختن موارد برجسته آن با توجه ویژه بر دریا، سواحل، بنادر و آب‌های مرزی» تأکید شده است.

از این رو در گزارش حاضر، از بین ۱۲ موضوع کلیدی که توسط دبیرخانه ستاد تدوین برنامه هفتم توسعه در دستورالعمل تدوین برنامه عملیاتی شناسایی و اولویت‌بندی گردیده، هفت موضوع شامل انرژی، زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی، مسکن، اقتصاد دریامحور، قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت

و ترانزیتی، امنیت غذایی و حکمرانی یکپارچه منابع و مصارف آب که جنبه سرزمینی دارند، انتخاب شده‌اند. سپس، اهداف، راهبردها و سیاست‌های مرتبط با هفت موضوع انتخاب شده، بر اساس ماده چهار سند ملی آمایش سرزمین درج شده است. هدف از این اقدام، آن است که به منظور برقراری پیوستگی برنامه هفتم توسعه با سند ملی آمایش سرزمین و عدم عدول از مواد سند ملی آمایش سرزمین، راهنمای عمل متولیان امر در تکمیل مفاد دستورالعمل مربوطه فراهم شود.

۱- موضوع کلیدی انرژی

تقاضای انرژی اولیه در جهان بعد از جنگ جهانی دوم سیر صعودی داشته و از ۱۷۷۶ میلیون تن معادل نفت در سال ۱۹۵۰ به ۱۰۰۳۷ میلیون تن معادل نفت در سال ۲۰۰۰ افزایش یافت که متوسط نرخ رشد سالانه در نیمه دوم قرن بیستم میلادی برابر ۳/۵ درصد بوده است. نرخ رشد تقاضای انرژی بیشتر از نرخ رشد جمعیت بوده و این امر حاکی از آن است که سرانه تقاضای انرژی اولیه در جهان روندی فزاینده داشته است. ایران دارای منابع هیدروکربوری است و از نظر منابع داخلی خودکفا می‌باشد. بخش انرژی کشور بیش از یک قرن پیش به روش صادرات نفت با بازار انرژی جهان مرتبط است و تحولات در بازار جهانی انرژی، تأثیرات عمده‌ای بر توسعه انرژی ایران داشته است. تأکید بر صادرات نفت خام در ایران و مصرف گاز طبیعی در داخل کشور در حالی صورت می‌گیرد که سهم نفت در سبد انرژی اولیه جهان پیوسته در حال کاهش بوده و جایگزینی نفت خام با دیگر حامل‌های انرژی در صدر سیاست‌های بخش انرژی در بسیاری از کشورها بوده است. اغلب کشورها برای کاهش وابستگی به نفت وارداتی و نیز تأثیر منفی قیمت‌های نفت بر تراز تجارت خارجی و رشد اقتصادی آنها به خط‌مشی جایگزینی نفت خام روی آورده بودند. همچنین نسبت ذخایر به تولید نفت متداول در جهان در حال کاهش بوده و در حال حاضر به کمتر از ۴۰ سال رسیده است و جهان دیگر نمی‌تواند افزایش سهم نفت در سبد انرژی اولیه را تحمل نماید. از سوی دیگر، راه‌حل چالش‌های تغییرات اقلیمی و کنترل انتشار گازهای گلخانه‌ای به سمت کاهش مصرف زغال‌سنگ و نفت خام سیر می‌کند؛ اما در این وضعیت، بخش انرژی ایران به صادرات نفت خام متمایل بود و سهولت صادرات نفت خام و تلاش برای کسب منابع ارزی مبنای این سیاست بوده است. پیگیری خط‌مشی انرژی مشروح در بالا در سه دهه گذشته به همراه چالش‌های سیاسی ایران با کشورهای غربی سبب شده است جایگاه ایران در بازار جهانی انرژی به شدت تنزل پیدا کند و وابستگی درآمدهای صادراتی به نفت خام اقتصاد کشور و امنیت اقتصادی و سیاسی را به شدت تحت تأثیر قرار دهد. استمرار سیاست حداکثر صادرات نفت خام بر پیوستن شبکه انرژی ایران به سیستم انرژی خاورمیانه و آسیای میانی به شدت آسیب وارد نموده و امکان تبدیل شبکه انرژی ایران به مرکز ثقل انرژی منطقه را تضعیف کرده است. اگرچه ایجاد انعطاف در بخش انرژی و صادرات انرژی ثانویه یا محصولات صنعتی به شدت انرژی‌بر، جایگزین سیاست پیشینه نمودن صادرات نفت خام می‌شد؛ اما تحولات اساسی در بخش انرژی شکل می‌گرفت. صادرات فرآورده‌های نفتی در منطقه خاورمیانه و آسیای میانی و مرکزی ممکن می‌شد و نیز مشارکت در صنعت پالایش در مناطق مذکور شکل می‌گرفت. بخش انرژی ایران می‌تواند از طریق تنوع‌بخشی در سبد انرژی اولیه و تبدیل مزیت نسبی انرژی به مزیت در تولید محصولات با ارزش افزوده بالا، مسیر ایجاد تنوع در صادرات کالاهای با ارزش افزوده بالا و کاهش سهم صادرات مواد خام و نفت خام در سبد صادرات کشور را هموار کند. اگرچه این امر تا حدودی در بخش گاز و تبدیل آن به محصولات پتروشیمی صورت پذیرفت؛ اما سیاست منسجم و پایداری برای بهره‌برداری از مزیت نسبی انرژی به منظور ایجاد تنوع در صادرات کشور شکل نگرفت.

تبدیل مزیت نسبی انرژی به مزیت نسبی در تولید و صادرات محصولات با ارزش افزوده بالا سبب می‌شد اشتغال نیروی کار سیر صعودی طی نماید، از وابستگی ایران به بازار نفت خام کاسته شود و همچنین تنوع در سبد صادرات کشور شکل گیرد و مخاطرات سیاسی و آسیب‌پذیری امنیت ملی محدود گردد. سیاست منطقه‌ای بخش انرژی ایران در سه دهه گذشته دارای سمت و سوی متفاوت از تحولات بخش انرژی در جهان بوده و این امر سبب شده است ایران از جایگاه شایسته‌ای در منطقه آسیای مرکزی، میانی و غربی برخوردار نباشد. صادرات کشور همچنان بر نفت خام متکی باقی‌مانده و آسیب‌پذیری سیستم عرضه انرژی داخل کشور شدت یافته که محدود شدن مزیت نسبی انرژی را به دنبال داشته است. به این دلیل، انرژی نقش اندکی در توسعه استان‌ها، به‌ویژه در مناطق مرزی دارد و عدم تبدیل مزیت نسبی انرژی به مزیت نسبی در تولید محصولات شکل گرفته که پیامد آن سطح پائین توسعه اقتصادی و اجتماعی استان‌ها، محدود شدن توسعه مناطق و افزایش میزان آسیب‌پذیری امنیت ملی و سیاسی نسبت به گذشته است. از سوی دیگر، عدم تناسب راهبردهای انرژی با سمت و سوی تحولات بنیادی انرژی در جهان سبب شده است ثروت ملی مرتبط با ذخایر هیدروکربوری ایران کاهش یابد یا بخشی از این ثروت ملی تخریب گردد. نسبت ذخایر به تولید نفت در جهان کمتر از ۴۰ سال بوده اما مقدار آن در ایران قریب به صد سال است. بنابراین در صورت استمرار روند تغییرات انرژی در ایران و تحولات در ساختار انرژی جهان دور از انتظار نیست که بخش عمده ثروت ملی مرتبط با نفت خام از دسترس خارج شود. چنین رویدادی عدالت بین‌نسلی را تحت تأثیر منفی قرار خواهد داد و ناپایداری اقتصادی و اجتماعی و سیاسی و فرهنگی را در پی خواهد داشت. از سوی دیگر، روند تقاضای انرژی اولیه در سه دهه آینده حکایت از آن دارد که بخش انرژی در ایران با چالش‌های مهم مواجه است و استمرار روندهای گذشته در آینده هرگز برای حل این چالش‌ها کارساز نخواهد بود. حل چالش‌های بزرگ در فراراه توسعه آینده بخش انرژی، مستلزم تدوین راهبردهای نوین با لحاظ تحولات بلند در بخش انرژی جهان و ضرورت‌های توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور است. از این رو اهداف، راهبردها و سیاست‌های مرتبط با موضوع کلیدی انرژی از منظر سند ملی آمایش سرزمین که باید در تدوین برنامه هفتم مورد استفاده قرار گیرد در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی انرژی از منظر سند ملی آمایش سرزمین

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
صدور خدمات فنی- مهندسی به کشورهای جهان با تأکید بر مشارکت بخش خصوصی	۱۰	۱- ایجاد و ارتقاء پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان	
توسعه همکاری درون منطقه‌ای با کشورهای حوزه خلیج فارس، دریای عمان و دریای کاسپین به منظور بهره‌برداری پایدار از منابع مشترک	۱۹		
پیوستن به سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر اساس منافع ملی و سازوکارهای سازمان هدف و مشارکت مؤثر در تعریف و تدوین کنوانسیون‌ها و چارچوب‌های حقوقی و فنی	۲۰		
تعامل سازنده و فعال با سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی بین‌المللی	۳۸	۳- شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقاء جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی، به‌ویژه در زمینه انرژی و توسعه مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی	هدف شماره ۱: نقش‌آفرینی و رقابت‌پذیری در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
حضور فعال و مؤثر در فضای گسترده شبکه تولید منطقه‌ای و جهانی و نقش‌آفرینی در زنجیره‌های تولید	۳۹		
اصلاح سیاست‌ها، قوانین، مقررات و تسهیل فرایندهای مشارکت در بازارهای جهانی	۴۰		
تعامل سازنده برای بهره‌برداری بهینه از منابع مشترک، تبادل عوامل تولید و انجام سرمایه‌گذاری‌های مشترک در زمینه‌های مختلف با کشورهای منطقه	۴۱		
گسترش شبکه انتقال، ذخیره‌سازی، صادرات و واردات حامل‌های انرژی	۴۴		
متنوع نمودن بازارهای صادراتی گاز با اولویت صادرات به منطقه و استفاده از قراردادهای فصلی گاز با کشورهای همجوار	۴۵		
تقویت زیرساخت‌های صادرات و مبادله برق با کشورهای منطقه و اتصال به شبکه برق اروپا و شرق آسیا	۴۶		
تقویت تعامل مؤثر و سازنده در حوزه دیپلماسی انرژی برای افزایش سهم ایران از تجارت جهانی (خرید، فروش، سوآپ و ترانزیت و ذخیره‌سازی) حامل‌های انرژی	۴۷		
جذب سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی و خارجی در تحقیق و توسعه و تجاری‌سازی ایده‌های نوآورانه	۴۸		

اتخاذ سیاست‌های منعطف و محلی در تولید و رقابت و سیاست‌های هماهنگ شده یکپارچه در عرصه روابط بین‌الملل	۴۹		
بسط اختیارات مناطق در سیاست‌گذاری فضای کسب و کار، رقابت‌پذیری در نوآوری منطقه‌ای و جذب سرمایه	۵۰		
توسعه فعالیت‌های اکتشاف، بهره‌برداری و توسعه میادین نفت و گاز با اولویت میادین مشترک به منظور افزایش قدرت اقتصادی، امنیتی و سیاسی	۵۱		
افزایش ارزش افزوده در زنجیره صنایع نفت، گاز و پتروشیمی در جهت کاهش خام‌فروشی	۵۲	۴- تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین	هدف شماره ۲: اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای محیط‌زیست
توسعه دانش و فناوری‌های نوین بهره‌برداری پایدار از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دریا	۵۴		
تشکیل و تکمیل زنجیره ارزش و توسعه صادرات تولیدات صنعتی و صنایع معدنی با اولویت محصولات با ارزش افزوده بالا	۵۶		
توسعه مراکز رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات و مناطق دیجیتالی و شهرها و روستاهای سبز و هوشمند	۶۱		
بهبود کیفیت محصولات و خدمات متناسب با استانداردهای ملی و بین‌المللی	۶۳		
توسعه فناوری‌های نوآورانه کشت و تولید انواع محصولات با استفاده از آب دریا (Seawater farming- گلخانه‌ای است که با استفاده از آب شور دریا و انرژی خورشیدی امکان رویش گیاهان را در زمین‌های غیر قابل کشت فراهم می‌کند).	۷۴	۵- تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست	
استقرار کشاورزی حفاظتی، دقیق، هوشمند و سازگار به تغییرات اقلیمی و تأمین‌کننده امنیت غذایی	۷۶		
حمایت هدفمند از تولید نهاده‌ها و عوامل تولید کشاورزی متناسب با ظرفیت‌ها و قابلیت‌های سرزمین	۷۸		
کاهش هدررفت در زنجیره تولید، انتقال و توزیع انرژی تا سطح استانداردهای بین‌المللی	۸۲	۶- ارتقاء بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی	
بازسازی و نوسازی واحدهای صنعتی، تأسیسات قدیمی و ناوگان حمل و نقل	۸۳		
بهبودسازی مصرف انرژی	۸۴		
تقویت و سازماندهی بازار رقابتی خدمات انرژی	۸۵		
افزایش مشارکت عمومی و خصوصی در شبکه انرژی محلی، منطقه‌ای و ملی	۸۶		

موضوعات کلیدی برنامه، مضمّن توسعه از منظر زندگی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

ظرفیت‌سازی برای گسترش کسب و کارهای دانش‌بنیان در حوزه خدمات انرژی	۸۷		
بهبودسازی سبب سوخت مصرفی کشور از طریق تعیین سهم هر یک از حامل‌های انرژی و افزایش سهم منابع انرژی کم‌کربن در سبب انرژی کشور	۸۸		
استانداردسازی مصرف انرژی تولیدات داخلی	۸۹		
حمایت از تحقیقات کاربردی و تأسیس و تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان در زمینه کسب فناوری‌های مرتبط با بهینه‌سازی مصرف انرژی و کاهش شدت انرژی	۹۰		
افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی هر منطقه از کشور متناسب با ظرفیت هر منطقه	۹۱		
تغییر نگاه از توسعه سراسری خطوط لوله گاز طبیعی به تمامی پهنه سرزمین برای بهره‌گیری حداکثری از منابع و ظرفیت‌های انرژی تجدیدپذیر محلی	۱-۹۱		
تولید انرژی بادی در مناطق مستعد از جمله شمال استان سیستان و بلوچستان، جنوب استان خراسان جنوبی، جنوب استان خراسان رضوی و جنوب استان گیلان	۲-۹۱		
تولید انرژی خورشیدی در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه استان‌های مرکزی و جنوبی کشور	۳-۹۱		
تولید انرژی زمین‌گرمایی در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه در استان خراسان جنوبی و شمال غرب کشور	۴-۹۱		
تولید انرژی زیست‌توده در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه در کلان‌شهرها و شهرهای بزرگ و دامداری‌های بزرگ	۵-۹۱		
تولید انرژی از امواج در سواحل شمالی و جنوبی، به‌ویژه سواحل مکران	۶-۹۱		
تولید انرژی برق‌آبی در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه در استان‌های خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، لرستان، مازندران، کردستان، کرمانشاه و فارس	۷-۹۱		
بهره‌گیری مؤثر از فرصت‌ها و مشوق‌های بین‌المللی در حرکت به سوی اقتصاد کم‌کربن و تسهیل انتقال و توسعه فناوری‌ها و نوآوری‌های مرتبط	۱۱۳	۸- سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی	

ارائه مشوق‌های لازم برای سرمایه‌گذاری و به‌کارگیری فناوری‌های نوین در طرح‌های نمک‌زدایی مقرون به‌صرفه از آب دریا برای تأمین آب صنعت (بر اساس الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌ها) مناطق واقع در پسرکرانه سواحل جنوبی کشور، فلات مرکزی، نوار شرقی کشور و جزایر و آب شرب مناطق واقع در پسرکرانه سواحل با در نظرگیری ملاحظات محیط زیستی و پدافند غیرعامل	۱۲۰		
استقرار فعالیت‌های صنعتی و معدنی اولویت‌دار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای	۱۴۴		هدف شماره ۳: حفاظت، احیاء و ۱۱- ساماندهی استقرار صنایع کشور و بهره‌برداری خردمندانانه از منابع شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی طبیعی، محیط‌زیست
ساخت محصولات در صنایع پایین‌دستی از نفت و گاز مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت محصولات شیمیایی و پتروپالایشگاه‌ها، به‌ویژه در شبکه همکار جنوب غربی و پس‌کرانه‌های جنوب	۱-۱۴۴		
تقویت و فعال‌سازی ظرفیت‌های رقابتی بانکرینگ (سوخت‌رسانی به کشتی‌ها) در جزیره قشم	۲۰۸		
تعریف نقش خاص برای جزایر راهبردی در مجموعه نظام فعالیت‌های جزایر (توسعه فعالیت‌های دریامحور مانند شیلات، انرژی‌های نو، گردشگری، تجارت، ترانزیت، خدمات بندری، سوخت‌رسانی، ساخت و تعمیرات کشتی)	۲۰۹	۲۰- افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم‌تراکم به‌ویژه مناطق مرزی، جزایر راهبردی و سواحل جنوبی	
تأمین منابع پایدار آب و انرژی با تأکید بر استفاده از منابع تجدیدپذیر خورشیدی و امواج در جزایر	۲۱۳		
ارتقاء ایمنی تأسیسات و حداقل‌سازی اثرات ناشی از وقوع حوادث غیرمترقبه و بحرانی در صنایع نفت، گاز، پتروشیمی، برق و هسته‌ای بر مناطق همجوار	۲۵۵	۲۴- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین	هدف شماره ۶: امنیت‌بالنده سرزمین در همه وجوه و قدرت بازدارنده

۲- موضوع کلیدی زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی

صنایع معدنی که به عنوان صنایع تکمیل‌کننده ارزش مواد معدنی و اصلی‌ترین مصرف‌کننده محصولات معدنی می‌باشند شامل دو گروه اصلی از رده تولید محصولات کانی شامل صنایع کانی غیرفلزی و صنایع فلزات اساسی در طبقه‌بندی استاندارد فعالیت‌های صنعتی هستند. بررسی روند تاریخی استخراج و ارزش افزوده از معادن کشور نشان‌دهنده آن است که فعالیت‌های این بخش بیش از هر چیزی با تکیه بر منابع معدنی و انرژی ارزان بوده و اکثر صنایع در بسیاری از بخش‌ها از رشد تکنولوژیکی چشمگیری برخوردار نبوده‌اند و در همان حلقه ابتدایی زنجیره ارزش متوقف شده‌اند. بنابراین توسعه این بخش در گرو توسعه زنجیره صنعتی مرتبط با مواد معدنی است که در این بخش به تفصیل به آن پرداخته می‌شود. در اینجا لازم به تأکید است با توجه به اینکه ایران از لحاظ منابع معدنی، کشوری بسیار غنی محسوب می‌شود و نقش بالقوه صنایع معدنی در ایجاد ثروت برای کشور، بهره‌برداری از معادن کشور در مقیاس‌های مناسب و با تکنولوژی به‌روز به گونه‌ای سازگار با محیط پیرامون معادن و برای تبدیل مواد خام معدنی به کالاهای با ارزش افزوده بالا، ضرورت دارد.

همچنین ایران دارای منابع هیدروکربوری است و از این نظر خودکفا می‌باشد، به طوری که بخش انرژی کشور بیش از یک قرن پیش به طریق صادرات نفت با بازار انرژی جهان مرتبط است. تأکید بر صادرات نفت خام در ایران و مصرف گاز طبیعی در داخل کشور در حالی صورت می‌گیرد که سهم نفت در سبد انرژی اولیه جهان پیوسته در حال کاهش بوده و جایگزینی نفت خام با دیگر حامل‌های انرژی در صدر سیاست‌های بخش انرژی در بسیاری از کشورها بوده است. همچنین نسبت ذخایر به تولید نفت متداول در جهان در حال کاهش بوده و در حال حاضر به کمتر از ۴۰ سال رسیده است و جهان دیگر نمی‌تواند افزایش سهم نفت در سبد انرژی اولیه را تحمل کند. از سوی دیگر، راه‌حل چالش‌های تغییرات اقلیمی و کنترل انتشار گازهای گلخانه‌ای به سمت کاهش مصرف زغال‌سنگ و نفت خام سیر می‌کند؛ اما در این وضعیت، بخش انرژی ایران به صادرات نفت خام متمایل بوده و سهولت صادرات نفت خام و تلاش برای کسب منابع ارزی، مبنای این سیاست بوده است.

بخش انرژی ایران می‌تواند از طریق تنوع‌بخشی در سبد انرژی اولیه و تبدیل مزیت نسبی انرژی به مزیت در تولید با محصولات با ارزش افزوده بالا، مسیر ایجاد تنوع در صادرات کالاهای با ارزش افزوده بالا و کاهش سهم صادرات مواد خام و نفت خام در سبد صادرات کشور را هموار نماید. اگرچه این امر تا حدودی در بخش گاز و تبدیل آن به محصولات پتروشیمی صورت پذیرفته است؛ اما سیاست منسجم و پایداری برای بهره‌برداری از مزیت نسبی انرژی به منظور ایجاد تنوع در صادرات کشور شکل نگرفته است. تبدیل مزیت نسبی انرژی به مزیت نسبی در تولید و صادرات محصولات با ارزش افزوده بالا سبب می‌شود اشتغال نیروی کار افزایش یابد،

از وابستگی ایران به بازار نفت خام کاسته شود، تنوع در سبد صادرات کشور شکل گیرد و مخاطرات سیاسی و آسیب‌پذیری امنیت ملی محدود گردد.

در سند ملی آمایش سرزمین به عنوان فرادست‌ترین سند توسعه فضایی کشور در افق ۱۴۲۴ بر زنجیره ارزش و تأمین، به‌ویژه در توسعه صنایع معدنی و پتروپالایش تأکید ویژه‌ای شده است. بر این اساس اهداف، راهبردها و سیاست‌های مرتبط با موضوع کلیدی زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی از منظر سند ملی آمایش سرزمین که باید در تدوین برنامه هفتم مورد استفاده قرار گیرد در جدول شماره ۲ ارائه شده است.

جدول ۲: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی از منظر سند ملی آمایش سرزمین

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
هدف شماره ۱: نقش‌آفرینی و رقابت‌پذیری در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی	۳- شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقاء جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی، به‌ویژه در زمینه انرژی و توسعه مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی	۳۸	تعامل سازنده و فعال با سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی بین‌المللی
		۳۹	حضور فعال و مؤثر در فضای گسترده شبکه تولید منطقه‌ای و جهانی و نقش‌آفرینی در زنجیره‌های تولید
		۴۰	اصلاح سیاست‌ها، قوانین، مقررات و تسهیل فرایندهای مشارکت در بازارهای جهانی
		۴۱	تعامل سازنده برای بهره‌برداری بهینه از منابع مشترک، تبادل عوامل تولید و انجام سرمایه‌داری‌های مشترک در زمینه‌های مختلف با کشورهای منطقه
		۴۲	تغییر رویکرد از زنجیره‌های تأمین سنتی به شبکه‌های هوشمند تأمین دیجیتال
		۴۳	ارتقاء صنعتی کشور با رویکرد مشارکت در زنجیره ارزش جهانی
		۴۸	جذب سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی و خارجی در تحقیق و توسعه و تجاری‌سازی ایده‌های نوآورانه
		۴۹	اتخاذ سیاست‌های منعطف و محلی در تولید و رقابت و سیاست‌های هماهنگ شده یکپارچه در عرصه روابط بین‌الملل
		۵۰	بسط اختیارات مناطق در سیاست‌گذاری فضای کسب و کار، رقابت‌پذیری در نوآوری منطقه‌ای و جذب سرمایه
		هدف شماره ۲: اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای	۴- تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین
۵۵	کاهش خام‌فروشی مواد معدنی و افزایش ارزش افزوده بخش صنعت و صنایع معدنی از تولید ناخالص داخلی کشور		
۵۵	تشکیل و تکمیل زنجیره ارزش و توسعه صادرات تولیدات صنعتی و صنایع معدنی با اولویت محصولات با ارزش افزوده بالا		
۵۷	بهبود و توسعه خدمات پشتیبان تولید و ارزش‌آفرین از جمله در حوزه‌های واسطه‌گری مالی، بیمه‌ای، مشاوره، طراحی‌های ساخت، فناوری اطلاعات و ارتباطات و تحقیق و توسعه علمی		
۶۰	توسعه محصولات دانش‌بنیان بر پایه مزیت‌های رقابتی و قابلیت‌های دانش و فناوری مناطق با استفاده از ظرفیت شبکه شهرهای همکار		

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
تکمیل زنجیره‌های ارزش و زنجیره تأمین پایدار مبتنی بر تحولات فن‌آورانه	۶۵		
کاربست رویکرد توسعه خوشه‌ای در شهرک‌ها، نواحی صنعتی و معدنی	۱۳۸	۱۱- ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی	هدف شماره ۴: سازمان فضایی شبکه‌ای، متعادل، منسجم، هم-پیوند، تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم
شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره فعالیت‌های تولیدی در پیوند با شبکه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تولید	۱۳۹		
استفاده حداکثری از ظرفیت موجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در گسترش فعالیت‌های صنعتی	۱۴۰		
تقویت زنجیره‌های فعالیتی مبتنی بر صنایع دریامحور در محور ساحلی شمال و جنوب (لجستیک و بازرگانی)	۱۴۱		
توسعه صنایع بازیافتی به منظور استفاده مجدد از پسماندهای صنعتی و شهری	۱۴۲		
استقرار فعالیت‌های صنعتی و معدنی اولویت‌دار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای	۱۴۴		
ساخت محصولات در صنایع پایین‌دستی از نفت و گاز مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت محصولات شیمیایی و پتروپالایشگاه‌ها، به‌ویژه در شبکه همکار جنوب غربی و پسرکانه‌های جنوب	۱-۱۴۴		
ساخت محصولات دانش‌بنیان و با ارزش افزوده بالا با اولویت ساخت مواد و محصولات دارویی، به‌ویژه در شبکه همکار شمال غربی، مرکزی، شمالی (نواحی غربی) و میانی (نواحی غربی) و شرقی	۲-۱۴۴		
ساخت محصولات مبتنی بر دانش و روش‌های نوین تولید و تکمیل‌کننده زنجیره ارزش با اولویت ساخت محصولات از مواد کانی غیرفلزی، به‌ویژه در شبکه همکار شرق و شمال شرقی، غرب و شمال غربی، میانی (نواحی شرقی)، مرکزی (نواحی شرقی)	۳-۱۴۴		
ساخت محصولات در صنایع بالادستی، مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت فلزات اساسی و استخراج نفت و گاز، به‌ویژه در شبکه همکار پسرکانه‌های جنوب	۴-۱۴۴		
توسعه صنایع سبک مبتنی بر روش‌های نوین تولید با اولویت منسوجات، پوشاک و محصولات چرمی، به‌ویژه در شبکه همکار شمال، غرب و شمال غربی، شرق و شمال شرقی و میانی	۵-۱۴۴		
ساخت ماشین‌آلات، تجهیزات با تکنولوژی متوسط و پیشرفته	۶-۱۴۴		
با اولویت ساخت تجهیزات برقی، به‌ویژه در شبکه همکار مرکزی، میانی و غربی	۷-۱۴۴		

موضوعات کلیدی برنامه، متمم توسعه از منظر مندرجی آرایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
با اولویت ماشین‌آلات الکترونیکی، رایانه‌ای و نوری، به‌ویژه در شبکه همکار مرکزی، میانی و شرقی	۸-۱۴۴		
با اولویت ماشین‌آلات مکانیکی با کاربرد عام و خاص، به‌ویژه در شبکه همکار شرق و شمال شرقی، غرب و شمال غربی	۹-۱۴۴		
ساخت وسایل نقلیه با روش‌های تولید مبتنی بر آینده‌پژوه صنعت با اولویت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیمه‌تریلر، به‌ویژه در شبکه همکار میانی و تجهیزات حمل و نقل دریایی به‌خصوص در شبکه همکار شمالی و جنوبی	۱۰-۱۴۴		
ساخت محصولات تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در قلمروهای تولید محصولات کشاورزی	۱۱-۱۴۴		
ایجاد مراکز لجستیک تخصصی کشاورزی، صنعتی و معدنی و چندعملکردی متناسب با ظرفیت‌ها و پهنه‌های تولید کالا بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌ها	۲۰۳	۱۹- سازماندهی و پیوستگی شبکه حمل و نقل ترکیبی و لجستیک متناسب با کانون‌های استقرار فعالیت و جمعیت	
ارتقاء ایمنی تأسیسات و حداقل‌سازی اثرات ناشی از وقوع حوادث غیرمترقبه و بحرانی در صنایع نفت، گاز، پتروشیمی، برق و هسته‌ای بر مناطق همجوار	۲۲۵	۲۴- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین	هدف شماره ۶: امنیت بالنده سرزمین در همه وجوه و قدرت بازدارنده

۳- موضوع کلیدی مسکن

تأمین مسکن مناسب یکی از نیازهای اساسی انسان و همواره از موضوعات مهم در کشورهای مختلف بوده است. سهم مسکن در سبد هزینه خانوارها در تمام کشورها جزء بالاترین هزینه‌ها و مهم‌ترین دارایی‌ها محسوب می‌شود؛ چه بسا نسبت قابل توجهی از جمعیت جهان، دسترسی و توان مناسبی برای تأمین مسکن مناسب ندارند. منظور از مسکن مناسب صرفاً یک سرپناه نیست؛ چراکه مسکن ابعاد گسترده‌تری را شامل می‌شود و جنبه‌های مختلفی از کیفیت زندگی را در خود جای داده است. دسترسی مناسب به خدمات، ایمنی، زیرساخت‌های مناسب، محیط‌زیست سالم و... باید در کنار هم در تأمین مسکن دیده شود.

مسکن به‌عنوان یکی از مهم‌ترین بخش‌های توسعه در یک جامعه، ابعاد وسیع اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی و کالبدی دارد. در ابعاد اقتصادی مسکن وابستگی زیادی با بخش‌های دیگر اقتصادی دارد و اثرات بالایی در موضوع اشتغال‌زایی ایجاد می‌کند. در اکثر کشورهای در حال توسعه، سرمایه‌گذاری در بخش مسکن ۳ تا ۱۰ درصد GDP را در برمی‌گیرد. در ابعاد دیگر، مسکن در کشورهای مختلف نقش مهمی در برنامه‌ریزی فضا و پراکنش جمعیت دارد. از این‌رو دولت‌ها با توجه به ماهیت و رویکردهایشان نسبت به موضوعات اقتصادی و اجتماعی در رابطه با تأمین مسکن، به‌ویژه مسکن اقشار کم‌درآمد برنامه‌های مختلفی را ارائه می‌کنند. این برنامه‌ها از سیاست‌گذاری مداخله در طرف‌های عرضه و تقاضا گرفته تا واگذاری زمین، تسهیلات ساخت و خرید، تولید و ساخت مسکن و... را شامل می‌شود.

در ایران نیز بر اساس اصل ۳۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران داشتن مسکن متناسب با نیاز، حق هر فرد و خانواده ایرانی است. دولت موظف است با رعایت اولویت برای آن‌ها که نیازمندترند به‌خصوص روستائینان و کارگران زمینه اجرای این اصل را فراهم کند. در همین راستا نیز دولت در ایران همواره موضوع مسکن را در اولویت‌های خود داشته است و از ابتدای انقلاب اسلامی تاکنون سیاست‌های مختلفی را در این زمینه پیاده‌سازی کرده که هرکدام از آن‌ها اثرات مثبت و منفی متعددی را داشته است. سیاست‌های مختلفی از جمله واگذاری زمین، مسکن‌های حمایتی، تسهیلات مختلف ساخت، خرید و اجاره، شهرهای جدید، مسکن مهر، مسکن اجتماعی و مسکن ملی از جمله این سیاست‌ها در دولت‌های مختلف بوده است. اما بررسی‌ها نشان می‌دهد که تهیه مسکن مناسب و توزیع جمعیت متناسب با ظرفیت‌های منطقه در ایران همچنان یکی از موضوعات مهم و مشکلاتی است که با وجود این برنامه‌ها حل نشده است. اگرچه این موضوع نیز در برنامه هفتم توسعه نیز به‌عنوان یکی از موضوعات کلیدی مطرح شده است.

در سند ملی آمایش سرزمین به‌عنوان سند فرادست توسعه فضایی مطلوب کشور به موضوع مسکن و سکونتگاه‌ها توجه ویژه شده و در موضوعات مختلف آن، پیشنهادها و سیاست‌های متفاوتی اتخاذ شده است. بنابراین ضروری

است نگاه و توجه ویژه‌ای به رهنمودها و الزامات آمایش سرزمین در تدوین برنامه‌های بخش مسکن برای برنامه هفتم داشت. از این رو سعی شده است در اهداف، راهبردها و سیاست‌های سند ملی آمایش سرزمین در رابطه با موضوع مسکن، استخراج و در قالب جدول ۳ ارائه شود تا بتواند راهنمای تدوین برنامه هفتم توسعه باشد.

جدول ۳: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی مسکن از منظر سند ملی آمایش سرزمین

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
استقرار فعالیت و جمعیت در قلمروهای مستعد توسعه	۹۹	۸- سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی	هدف شماره ۳: حفاظت، احیاء و بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی، محیط‌زیست
برقراری انسجام در سازمان فضایی سرزمین با ایجاد شبکه چندسطحی، چندمرکزی و چندعملکردی	۱۵۱		
- شهرها/ شهرمنطقه‌های تبریز، کرمانشاه و اهواز در پهنه غربی کشور	۱-۱۵۱		
- شهرها/ شهرمنطقه‌های تهران-کرج، اصفهان (خمینی‌شهر، شاهین‌شهر و نجف‌آباد)، شیراز و کرمان در پهنه میانی و مرکزی کشور	۲-۱۵۱		
- شهرها/ شهرمنطقه‌های زاهدان و مشهد در پهنه شرقی کشور	۳-۱۵۱		
- شهرها/ شهرمنطقه‌های رشت (بندر انزلی و لاهیجان)، ساری (آمل، قائم‌شهر، بابل و بهشهر) بندرعباس و چابهار در پهنه سواحل شمال و جنوب کشور	۴-۱۵۱		
ایجاد تعادل فضایی در سرزمین با استقرار شهرها/ شهرمنطقه‌های سطح یک در پهنه‌های زیر: - شهرها/ شهرمنطقه‌های تبریز، کرمانشاه و اهواز در پهنه غربی کشور - شهرها/ شهرمنطقه‌های تهران-کرج، اصفهان (خمینی‌شهر، شاهین‌شهر، نجف‌آباد)، شیراز و کرمان در پهنه میانی و مرکزی کشور - شهرها/ شهرمنطقه‌های زاهدان و مشهد در پهنه شرقی کشور - شهرها/ شهرمنطقه‌های رشت (بندر انزلی و لاهیجان)، ساری (آمل، قائم‌شهر، بابل، بهشهر) بندرعباس و چابهار در پهنه سواحل شمال و جنوب کشور	۱۵۲	۱۳- تمرکززدایی و تغییر الگوی شبکه شهری سرزمین از تک مرکزی به شبکه چندمرکزی و چندسطحی	هدف شماره ۴: سازمان فضایی شبکه‌ای، متعادل، منسجم، هم‌پیوند، تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم
استقرار خدمات سطح یک در منطقه شهری و عدم تمرکز در کلانشهر	۱۵۳		
تقویت و ارتقاء سطح عملکردی و خدماتی شهرها/ شهرمنطقه‌های ارومیه، اردبیل، زنجان، سمنان، ایلام، خرم‌آباد، همدان، قزوین، گرگان، سمنان، اراک، قم، یزد، بجنورد، بیرجند، یاسوج، شهرکرد، بوشهر به سطح دو	۱۵۴		

موضوعات کلیدی برنامه، مستقیم توسعه از منظر مدل آرایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
تقویت و ارتقاء سطح عملکردی و خدماتی شهرهای زیر به عنوان شهرهای همکار در شبکه چندمرکزی، چندسطحی و چندعملکردی سرزمین خوی، مرند، سلماس، ماکو، بوکان، میاندوآب، مهاباد، نقده، پیرانشهر، مراغه، بناب، پارس‌آباد، ابهر، میوان، بانه، سقز، اسلام‌آباد غرب، سرپل ذهاب، بروجرد، دورود، ملایر، دزفول، اندیمشک، شوشتر، ایذه، مسجدسلیمان، بهبهان، بندر ماهشهر، بندر امام خمینی، آبادان، خرمشهر، تاکستان، نوشهر، چالوس، تنکابن، رامسر، گنبد کاووس، دامغان، شاهرود، ساوه، کاشان، شهرضا، میبد، اردکان، شیروان، قوچان، اسفراین، نیشابور، سبزوار، تربت جام، تربت حیدریه، کاشمر، نهبندان، قائن، فردوس، طبس، زابل، ایرانشهر، سراوان، خاش، میناب، بندر جاسک، زرآباد، بندر لنگه، جیرفت، بم، سیرجان، رفسنجان، کازرون، جهرم، فسا، لار، دوگنبدان، دهدشت، بیجار، نائین، اردستان، جندق، خارک، برازجان، بندر گناوه، بندر دیلم، بندر کنگان، بندر دیر، عسلویه، کیش، قشم، هرمز	۱۵۵		
تمرکززدایی و پالایش عملکردی منطقه کلانشهری تهران با حفظ و توسعه کارکرد پایتختی	۱۵۶		
تمرکززدایی از مناطق کلان‌شهری، به‌ویژه در مناطق کلان‌شهری تهران، اصفهان، کرج، مشهد، رشت، تبریز و شیراز	۱۵۷		
محدود کردن رشد جمعیتی و کالبدی شهرهای مادر در مناطق کلان‌شهری کشور	۱۵۸		
تقویت نقش چند عملکردی شهرهای میانی	۱۵۹		
هدایت جریان‌های مهاجرتی به سمت شهرهای میانی	۱۶۰		
سطح‌بندی مراکز آموزشی، بهداشتی، علمی و فناوری متناسب با سطح‌بندی خدماتی نظام سکونتگاهی	۱۶۱		
ایجاد پویایی و تقویت پیوند در شبکه چندسطحی و چندمرکزی نظام سکونتگاهی با بهره‌گیری از الگوی گوی و میله (Spoke & Hub)	۱۶۲		
الگوی توسعه نظام سکونتگاهی شهری و روستایی	۱۶۳		
استان‌های گیلان، مازندران و گلستان: الگوی شبکه‌ای با رویکرد تثبیت مکان‌های مرکزی، تثبیت مناطق کلان‌شهری، تثبیت جمعیت‌پذیری، توسعه شهرهای کوچک و میانی و تقویت کانون‌های روستایی کوچک	۱-۱۶۳		
استان‌های هرمزگان و بوشهر و جنوب سیستان و بلوچستان: الگوی توسعه نظام سکونتگاهی به‌صورت شبکه شهری چندمرکزی خطی از غرب تا شرق خلیج فارس و دریای عمان با رویکرد توسعه مکان‌های مرکزی، توسعه مناطق کلان‌شهری، تقویت جمعیت‌پذیری، توسعه شهرها در همه سطوح و تقویت همه کانون‌های روستایی	۲-۱۶۳		

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
۱۶- حفظ و جذب جمعیت در روستاها با تأکید بر ارتقاء پویایی و ماهیت تولیدمحور بودن روستاها		۳-۱۶۳	استان‌های تهران، البرز و اصفهان: الگوی توسعه نظام سکونتگاهی به‌صورت شبکه شهری چندمرکزی خوشه‌ای با رویکرد تثبیت مکان‌های مرکزی، تحدید مناطق کلان‌شهری، تمرکززدایی جمعیت
		۴-۱۶۳	استان‌های خراسان شمالی، خراسان رضوی و خراسان جنوبی، نیمه شمالی سیستان و بلوچستان: الگوی توسعه نظام سکونتگاهی به‌صورت شبکه شهری چندمرکزی خوشه‌ای با رویکرد توسعه مکان‌های مرکزی، توسعه مناطق کلان‌شهری (به‌استثنای منطقه کلان‌شهری مشهد)، تقویت حداکثری جمعیت‌پذیری (به‌استثنای کلان‌شهر مشهد) و توسعه شهرها در همه سطوح
		۵-۱۶۳	استان‌های خوزستان، ایلام، کرمانشاه، کردستان، آذربایجان شرقی و غربی و اردبیل: الگوی توسعه نظام سکونتگاهی به‌صورت شبکه شهری چندمرکزی خوشه‌ای با رویکرد تثبیت مناطق کلان‌شهری، توسعه شهرهای کوچک و میانی، توسعه مکان‌های مرکزی، تقویت جمعیت‌پذیری، تقویت روستاهای مرکزی مرزی
		۶-۱۶۳	استان‌های زنجان، قزوین، فارس، کرمان، یزد، سمنان، قم، مرکزی، همدان، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد، لرستان: به‌صورت شبکه شهری چندمرکزی خوشه‌ای با رویکرد توسعه مکان‌های مرکزی، تثبیت مناطق کلان‌شهری، توسعه شهرهای کوچک و میانی، تقویت کانون‌های روستایی متوسط و بزرگ
		۱۶۴	کاربست رویکرد شهر هوشمند و خلاق به‌ویژه در شهرهای سطح یک با به‌کارگیری فناوری‌های نوآوری مانند اینترنت اشیا، هوش مصنوعی، پهپادها، ربات‌ها، مواد هوشمند، سنسورهای پیشرفته، واقعیت مجازی، واقعیت افزوده، چاپ سه‌بعدی و ...
		۱۷۳	ساماندهی و تقویت منظومه‌های روستایی و ایجاد مناطق روستا- شهری همکار و هم‌پیوند
		۱۷۴	تقویت پیوند روستاها با شهرهای کوچک و میانی
		۱۷۵	ممانعت از تبدیل بی‌رویه نقاط روستایی به شهر
		۱۷۶	تقویت مکان‌های مرکزی روستایی با تأکید بر نیمه جنوبی و شرقی کشور
		۱۷۷	تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی روستاها و تعریف نقش و عملکرد خاص برای روستاهای دارای مزیت نسبی و رقابتی
		۱۷۸	تقویت نظام نهادی و تصمیم‌سازی پیوستار توسعه شهری-روستایی در بستر شبکه منطقه‌ای
		۱۷۹	ایجاد محیط روستایی بوم‌گرا، منسجم و همسو با صیانت از میراث طبیعی، تاریخی و فرهنگی

موضوعات کلیدی برنامه، مضمون توسعه از منظر زندگی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
هدایت هدفمند جریان‌های مهاجرتی به سمت مناطق مستعد کم تراکم	۲۱۴	۲۰- افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم تراکم به ویژه مناطق مرزی، جزایر راهبردی و سواحل جنوبی	
تقویت زیرساخت‌ها و شبکه‌های زیربنایی نواحی شرقی و جنوبی کشور	۲۱۵		
نگهداشت و افزایش جمعیت در شهرهای کوچک و روستاهای مرزی	۲۱۷		
آزادسازی حریم سواحل و ممانعت از استقرار جمعیت و فعالیت در حریم سواحل	۲۱۹		
ارتقاء امید به زندگی، تأمین سلامت، تغذیه سالم جمعیت و دسترسی به مسکن مناسب برای ساکنان همه مناطق کشور	۲۳۲	۲۱- ارتقاء سرمایه اجتماعی و نظام حکمروایی سرزمینی عدالت‌محور و مردم‌گرا	هدف شماره ۵: عدالت، رفاه و مشارکت اجتماعی، حفظ و تعمیق انسجام ملی، یکپارچگی سرزمین و هویت ایرانی- اسلامی
ساماندهی، توانمندسازی و ممانعت از گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی، به ویژه پیرامون کلان‌شهرها	۲۴۱	۲۳- تأمین امنیت همه‌جانبه و بازدارنده	
تقویت جمعیت‌پذیری نقاط روستایی و شهرهای کوچک و میانی واقع در حاشیه کویر و مناطق مرزی به منظور ارتقاء امنیت منطقه	۲۴۴		

۴- موضوع کلیدی اقتصاد دریامحور

دریا به عنوان ثروتی عظیم یکی از مزیت‌ها و اهرم‌های مهم اقتصادی برای کشورهایی است که از آن برخوردار هستند. دسترسی به دریا و آب‌های آزاد در دنیا ایجادکننده پیوندهای قوی اقتصاد جهانی و خلق مزیت‌های ژئوپلیتیکی و سرزمینی بوده و بستری برای ارتباط و تعامل کشورها با یکدیگر را فراهم کرده است. در کنار این مزیت‌های ارتباطی، دریا به عنوان منبع غنی از مواهب طبیعی اعم از انرژی، غذا، مواد معدنی و... ثروت بزرگی برای هر کشور محسوب می‌شود.

دریا در تمام جنبه‌های خود دارای مزیت‌های متعدد نسبی و رقابتی است. در فضای روبستر از پسرکانه و خشکی تا داخل دریا و کیلومترها دورتر از ساحل در اعماق اقیانوس در هر فضا، دریا مزیت و نقش فعالی می‌تواند ایفا کند. از بندرها و فعالیت‌های ترانزیتی و لجستیکی در پسرکانه و خشکی تا مسیرهای کشتیرانی و ترانزیتی دریایی، کشاورزی نوین در ساحل مبتنی بر دریا، سکونتگاه‌ها، فعالیت‌های بزرگ آب‌بر و انرژی‌بر، هاب‌های دریایی، گردشگری طبیعی و ساحلی از جمله این مزایا در روبستر دریا و پسرکانه آن در خشکی هستند. در فضای بستر و لایه‌های پایینی دریا منبع غنی از انواع غذا از جمله ماهی و میگو است و در زیربستر دریا نیز منابع معدنی و انرژی فراوان یافت می‌شود. این‌ها تنها بخشی از مزیت‌های مهم دریا است که نام برده شد و هر کشوری به فراخور موقعیت و برنامه‌ریزی و حکمرانی خود از تعدادی از این مزیت‌ها بهره‌مند می‌شود.

کشور ایران نیز با دسترسی به حدود ۳۸۲۲ کیلومتر ساحل در جنوب (با جزایر ۵۳۱۶ کیلومتر) و ۸۷۳ کیلومتر (با جزایر ۸۹۰ کیلومتر) دسترسی بسیار مناسبی به دریا داشته و با قرارگیری در کنار خلیج فارس، دریای عمان و اقیانوس هند در جنوب و دریای خزر در شمال کشور دارای موقعیت ژئوپلیتیکی مناسبی است. ایران همچنین به منابع فراوان دریایی از جمله نفت و گاز و شیلات دسترسی دارد. علاوه بر این، سواحل و پسرکانه‌های دریایی آن نیز با توجه به تنوع‌های زیستی، اقلیمی و فرهنگی مزیت‌های متعدد گردشگری، کشاورزی، ترانزیت و... دارند.

داشتن این چنین مزیت‌ها و پتانسیل‌هایی می‌تواند زمینه‌های توسعه و رشد اقتصادی فراوانی برای کشور ایجاد کند که تاکنون در کشور علی‌رغم تأییدات فراوان آمایش سرزمین و برنامه‌های توسعه کشور آن‌چنان که باید به این مزیت‌ها توجه ویژه نشده است و از آن مغفول مانده‌ایم و عملاً پیوندی بین دریا و سرزمین برقرار نشده که این موضوع موجب شده است که رقبای منطقه‌ای ما در بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی از جمله حمل و نقل و لجستیک، برداشت از منابع مشترک انرژی برخی از مزیت‌های کشور را تحت تأثیر قرار دهند. از این‌رو توسعه دریامحور با تأکید بر اقتصاد دریامحور به عنوان یکی از مهم‌ترین پیشران‌های کلیدی برنامه هفتم توسعه کشور مورد توجه قرار گرفته است. از این‌رو در ادامه سعی شده است که متناسب با موضوع اقتصاد دریامحور

موضوعات کلیدی برنامه هفتم توسعه از منظر سند ملی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

اهداف، راهبردها و سیاست‌هایی که می‌تواند بر این اثرگذار باشد از سند ملی آمایش سرزمین استخراج گردد و به عنوان یک راهنمای عمل برای تدوین برنامه هفتم ارائه شود (جدول ۴).

جدول ۴: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی اقتصاد دریامحور از منظر سند ملی آمایش سرزمین

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
شهرمنطقه‌های سطح یک (تبریز، مشهد، رشت، ساری، کرمانشاه، اهواز، بندرعباس، شیراز، اصفهان، کرمان، زاهدان و چابهار) به‌عنوان همکار تهران در تعاملات بین‌المللی	۲	۱- ایجاد و ارتقاء پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان	هدف شماره ۱: نقش‌آفرینی و رقابت‌پذیری در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
ظرفیت‌سازی برای نقش‌آفرینی شهرهای سطح یک در شبکه شهرهای جهانی	۳		
تغییر رویکرد نسبت به مناطق مرزی و زمینه‌سازی برای نقش‌آفرینی آنها در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی	۴		
تقویت زیرساخت‌های اتصال شهرهای مرزی به بازارها و مراکز توزیع و تأمین کالا و محصولات در دو سوی مرز	۷		
توسعه زیرساخت‌های ارتباطی داخلی با مبادی مرزی با رعایت ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل	۸		
۱-۸ - بنادر جنوبی کشور سطح یک مقیاس جهانی: بندر چابهار، بندر جاسک، بندر شهید رجایی، بندر بوشهر و بندر امام خمینی (ره)	۱-۸		
۲-۸ - بنادر جنوبی و شمالی کشور سطح دو مقیاس منطقه‌ای: با اولویت بندر قشم، بندر لنگه، بندر جامع منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، بندر دیر-کنگان، بندر گناوه، بندر دیلم، بندر خرمشهر، بندر آبادان، بندر امیرآباد، بندر نوشهر و بندر انزلی	۲-۸		
بازاریابی، تولید و تجاری‌سازی محصولات و کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه با اولویت استقرار در استان‌های مرزی با تأکید بر سرمایه‌گذاری مشترک	۱۲		
تحول در کارکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به قطب پردازش صادرات و جذب سرمایه، علم و فناوری و نقش‌آفرینی در اقتصاد ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی	۱۳		
توسعه، عملیاتی‌سازی و تعریف گذرراه‌های چندجانبه منطقه‌ای و بین‌المللی به منظور اتصال خلیج فارس به دریای مدیترانه و دریای سیاه	۱۵		
بهره‌گیری از توان فنی، مالی و ظرفیت نهادهای تخصصی بین‌المللی	۱۸		
توسعه همکاری درون منطقه‌ای با کشورهای حوزه خلیج فارس، دریای عمان و دریای کاسپین به منظور بهره‌برداری پایدار از منابع مشترک	۱۹		
پیوستن به سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر اساس منافع ملی و سازوکارهای سازمان هدف و مشارکت مؤثر در تعریف و تدوین کنوانسیون‌ها و چارچوب‌های حقوقی و فنی	۲۰		
جذب مشارکت سرمایه‌گذاری دانش‌بنیان و فناوری پیشرفته بین‌المللی در مناطق دریایی و ساحلی کشور، به‌ویژه جزایر و منطقه مکران	۲۱		
پیوند جریان‌های بین‌المللی شرق به غرب و شمال به جنوب با گذر از سرزمین ایران	۲۴		

موضوعات کلیدی برنامه، متمم توسعه از منظر نمدلی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
۲- تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرراه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی		۲۴-۲	گذرراه‌های اتصال دریای عمان و خلیج فارس به کشورهای آسیای میانه، حاشیه دریای کاسپین، قفقاز، اروپا و حاشیه دریای مدیترانه (گذرراه شمال-جنوب، گذرراه کشورهای عضو اکو ECO، گذرراه اتصال ایران-عراق-سوریه-دریای مدیترانه، گذرراه ایران-ترکیه-دریای مدیترانه، گذرراه دریایی اتصال کشورهای حاشیه دریای کاسپین، ...) با اولویت گذرراه شمال-جنوب
		۲۵	توسعه، تقویت، تجهیز و بهره‌برداری بهینه از شبکه مدهای حمل و نقلی ملی منطبق بر گذرراه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و جهانی و تمرکز بر ارائه خدمات رقابتی
		۱-۲۵	گذرراه حمل و نقل زمینی و دریایی شرقی-غربی در ساحل خلیج فارس و دریای عمان
		۲-۲۵	گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق-غرب) در پهنه شرقی کشور
		۳-۲۵	گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق-شمال شرق و شمال)
		۴-۲۵	گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق-شمال غرب)
		۵-۲۵	گذرراه و نقل زمینی (جنوب به شمال) در پهنه مرکزی کشور
		۲۶	فعال‌سازی و تقویت ارتباطات هوایی و دریایی منطقه‌ای و جهانی
		۶-۲۶	فعال‌سازی و تقویت ارتباطات دریایی منطقه‌ای و بین‌المللی، به‌ویژه با کشورهای حاشیه خلیج فارس و دریای کاسپین
		۷-۲۶	ارتقای جایگاه، سطح و عملکرد رقابتی بنادر شهید بهشتی-جاسک-شهید رجایی-بوشهر-امام خمینی (ره) در شبکه خدمات خطوط دریایی جهانی
		۸-۲۶	ارتقای جایگاه، سطح و عملکرد رقابتی بنادر جنوبی به‌ویژه قشم-لنگه-منطقه ویژه اقتصادی پارسین-عسلویه-گناوه-خرمشهر-امیرآباد-نوشهر-انزلی در شبکه خدمات خطوط دریایی منطقه‌ای
		۲۸	افزایش جذابیت و تثبیت حضور پایدار در شبکه ارتباطات دریایی و ارائه خدمات بانکرینگ و دریانوردی
		۳۰	ایجاد و توسعه زیربنای و رول‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مراکز لجستیک (شهر، پارک و دهکده لجستیک)
		۱-۳۰	عرصه شرق کشور (جنوب-شمال) با اولویت پهنه‌های چابهار، جاسک، بندرعباس، ایران‌شهر، بم، سیرجان، زاهدان، بیرجند، مشهد و بجنورد
		۵-۳۰	مراکز لجستیک در مبادی مرزی با اولویت پهنه‌های میرجاوه، میلک، ماهیرود، دوغارون-شمتیغ، سرخس، اینچه‌برون، آستارا، بازرگان، باشماق، خسروی، شلمچه، چابهار، عسلویه، بوشهر، بندر امام خمینی، بندر امیرآباد و بندر انزلی
۳۱	مدیریت یکپارچه مبادی مرزی و تسهیل فرایندها و رویه‌های ترانزیتی به منظور آزادسازی تجارت		

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
اصلاح و بهبود قوانین و مقررات در جهت سازگاری و هماهنگی با قوانین بین‌المللی حمل و نقل و ترانزیت	۳۲	۳- شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقاء جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی و توسعه مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی	
هم‌افزایی کلیه دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در حوزه ترانزیت و تسهیل مشارکت عمومی- خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی	۳۳		
اجرای توافق‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی گمرکی و حمل و نقلی در گذرراه‌های ترانزیتی برای تسهیل ترانزیت و کاهش زمان عبور	۳۴		
گسترش همکاری‌های بین‌المللی و تقویت حضور در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی حمل و نقل و ترانزیتی	۳۷		
تعامل سازنده و فعال با سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی بین‌المللی	۳۸		
حضور فعال و مؤثر در فضای گسترده شبکه تولید منطقه‌ای و جهانی و نقش‌آفرینی در زنجیره‌های تولید	۳۹		
تعامل سازنده برای بهره‌برداری بهینه از منابع مشترک، تبادل عوامل تولید و انجام سرمایه‌گذاری‌های مشترک در زمینه‌های مختلف با کشورهای منطقه	۴۱		
ارتقاء صنعتی کشور با رویکرد مشارکت در زنجیره ارزش جهانی	۴۳		
گسترش شبکه انتقال، ذخیره‌سازی، صادرات و واردات حامل‌های انرژی	۴۴		
پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و دریامحور	۵۳	۴- تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین	هدف شماره ۲: اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
توسعه دانش و فناوری‌های نوین بهره‌برداری پایدار از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دریا	۵۴		
توسعه ناوگان داخلی و بین‌المللی حمل و نقل و پایانه‌های تخصصی کشاورزی	۷۲		
توسعه فناوری‌های نوآورانه کشت و تولید انواع محصولات با استفاده از آب دریا	۷۴		
افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی هر منطقه از کشور متناسب با ظرفیت هر منطقه	۹۱	۶- ارتقاء بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی	
- تولید انرژی از امواج در سواحل شمالی و جنوبی، به‌ویژه سواحل مکران	۶-۹۱		
استقرار فعالیت و جمعیت در قلمروهای مستعد توسعه	۹۹	۸- سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی	هدف شماره ۳: حفاظت، احیاء و بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی، محیط‌زیست
- حفاظت و احیاء اکوسیستم‌های دریایی و ساحلی	۲-۱۰۵		

موضوعات کلیدی برنامه، مهم تومده از منظر ندلی اایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست ها)

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
	۹- تأمین آب پایدار مورد نیاز بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت و جمعیت	۱۱۹	بهره‌برداری پایدار از منابع آب سبز و منابع آب نامتعارف مانند نمک‌زدایی آب دریا و آب خاکستری
	۱۰- استقرار و جاری‌سازی رویکرد حکمروایی پایدار آب و تعادل‌بخشی کمی و کیفی بین منابع و مصارف	۱۲۰	ارائه مشوق‌های لازم برای سرمایه‌گذاری و به‌کارگیری فناوری‌های نوین در طرح‌های نمک‌زدایی مقرون به‌صرفه از آب دریا برای تأمین آب صنعت (بر اساس الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌ها) مناطق واقع در پسرکرانه سواحل جنوبی کشور، فلات مرکزی، نوار شرقی کشور و جزایر و آب شرب مناطق واقع در پسرکرانه سواحل با در نظرگیری ملاحظات محیط زیستی و پدافند غیرعامل
هدف شماره ۴: سازمان فضایی شبکه‌ای، متعادل، منسجم، هم-پیوند، تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم	۱۱- ساماندهی استقرار صنایع کشور و شکل‌دهی به زنجیره فعالیت‌های صنعتی	۱۳۹	شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره فعالیت‌های تولیدی در پیوند با شبکه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تولید
		۱۴۱	تقویت زنجیره‌های فعالیتی مبتنی بر صنایع دریامحور در محور ساحلی شمال و جنوب (لجستیک و بازرگانی)
		۱-۱۴۴	- ساخت محصولات در صنایع پایین‌دستی از نفت و گاز مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت محصولات شیمیایی و پتروپالایشگاه‌ها، به‌ویژه در شبکه همکار جنوب غربی و پسرکرانه‌های جنوب
		۴-۱۴۴	- ساخت محصولات در صنایع بالادستی، مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت فلزات اساسی و استخراج نفت و گاز، به‌ویژه در شبکه همکار پسرکرانه‌های جنوب
		۱۰-۱۴۴	- ساخت وسایل نقلیه با روش‌های تولید مبتنی بر آینده‌پژوهی صنعت، با اولویت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیمه‌تریلر، به‌ویژه در شبکه همکار میانی و تجهیزات حمل و نقل دریایی به‌خصوص در شبکه همکار شمالی و جنوبی
		۵-۱۴۶	- محصولات گرمسیری (موز، انبه، پاپایا، ...) در استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان
		۱۴۹	ساماندهی و توسعه زنجیره ارزش و تأمین شیلات با اولویت استان‌های سیستان و بلوچستان، هرمزگان، بوشهر، گیلان، مازندران، گلستان، کرمانشاه، خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، کردستان و لرستان با رعایت ملاحظات زیست محیطی، به‌ویژه ظرفیت تحمل بار آلودگی رودخانه
		۱۵۱	برقراری انسجام در سازمان فضایی سرزمین با ایجاد شبکه چندسطحی، چندمرکزی و چندعملکردی
	۱۳- تمرکززدایی و تغییر الگوی شبکه شهری سرزمین از تک مرکزی به شبکه چندمرکزی و چندسطحی	۴-۱۵۱	- شهرها/ شهرمنطقه‌های رشت (بندر انزلی و لاهیجان)، ساری (آمل، قائم‌شهر، بابل، بهشهر) بندرعباس و چابهار در پهنه سواحل شمال و جنوب کشور

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
	۱۷- ارتقاء گردشگری و آوازه میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران و گسترش گردشگری بوم‌آورد، اجتماع‌محور، فرهنگ مینا، خلاق و متنوع در پهنه سرزمین	۱۸۳	بهره‌گیری از رویکرد برندسازی مکانی و معرفی آوازه قلمروهای خاص میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی کشور از جمله میراث مرتبط با کشاورزی و دانش بهره‌گیری از آب (مانند قنات، کاریز، آب انبار، پل‌ها و سدهای تاریخی)، انرژی‌های پاک (آسباد، آسیاب، دستکند)، دانش سنتی تولید (دریانوردی، لنج‌سازی، ابریشم‌کشی و ...) و گونه‌های منحصر به فرد جنگل، بیابان و موزه‌های ملی و منطقه‌ای
		۱-۱۹۰	- محور گردشگری ساحلی- دریایی شمال از بندر ترکمن تا آستارا
	۱۹- سازماندهی و پیوستگی شبکه حمل و نقل ترکیبی و لجستیک متناسب با کانون‌های استقرار فعالیت و جمعیت	۲-۱۹۰	- محور گردشگری ساحلی- دریایی خلیج فارس و دریای عمان از گوادر تا بندر ماهشهر
		۱-۱۹۹	- گذرراه ارتباطی سواحل مکران از چابهار تا بندرعباس
	۲۰- افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم‌تراکم به‌ویژه مناطق مرزی، جزایر راهبردی و سواحل جنوبی	۲-۱۹۹	- گذرراه‌های ارتباط‌دهنده سکونتگاه‌های پسرکانه سواحل مکران از جاسک تا کرمان و از مرز کوهک تا جیرفت
		۲۰۲	هوشمندسازی شبکه لجستیک با تأکید بر دیجیتال شدن فرایندها، زنجیره تأمین هوشمند، به‌کارگیری فناوری‌های نوآورانه (اینترنت اشیاء، هوش مصنوعی، ربات‌ها، پهپادها، چاپ سه‌بعدی، پیشران‌های الکتریکی، ناوگان خودران، ...) و تجارت الکترونیک
		۲۰۴	تخصیص سهم درآمدی حاصله از استقرار فعالیت‌ها در جزایر و سواحل به توسعه این مناطق
		۲۰۵	ارائه مشوق‌ها و تسهیل جذب سرمایه‌گذاری‌های ملی و بین‌المللی در استقرار فعالیت‌های جدید، به‌ویژه در مناطق مرزی
		۲۰۶	اتخاذ رویکرد منظومه‌ای و شبکه‌ای برای توسعه جزایر و مدیریت یکپارچه آنها
		۲۰۷	ارتقای جایگاه، سطح و عملکرد رقابتی فرودگاه‌ها و بنادر در جزایر با اولویت کیش، قشم و ابوموسی
		۲۰۸	تقویت و فعال‌سازی ظرفیت‌های رقابتی بانکرینگ (سوخت‌رسانی به کشتی‌ها) در جزیره قشم
		۲۰۹	تعریف نقش خاص برای جزایر راهبردی در مجموعه نظام فعالیتی جزایر (توسعه فعالیت‌های دریامحور مانند شیلات، انرژی‌های نو، گردشگری، تجارت، ترانزیت، خدمات بندری، سوخت‌رسانی، ساخت و تعمیرات کشتی)
		۲۱۰	تقویت پیوند بین جزایر و سرزمین اصلی
		۲۱۱	ایجاد و تقویت زیرساخت‌ها متناسب با نقش و عملکرد جزایر
		۲۱۲	نقش‌آفرینی و مشارکت نظام‌مند جامعه محلی در توسعه جزایر
		۲۱۳	تأمین منابع پایدار آب و انرژی با تأکید بر استفاده از منابع تجدیدپذیر خورشیدی و امواج در جزایر
		۲۱۸	هدایت جریان سرمایه ناشی از مبادلات مرزی برای ایجاد زیرساخت‌ها و تقویت تولیدات محلی
		۲۱۹	آزادسازی حریم سواحل و ممانعت از استقرار جمعیت و فعالیت در حریم سواحل

موضوعات کلیدی برنامه، مهم‌تومعه از منظر نندلی اایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
توسعه همگرایی و هم‌افزایی در منطقه ژئوپلیتیکی خلیج فارس	۲۴۰	۲۳- تأمین امنیت همه‌جانبه و بازدارنده	هدف شماره ۶: امنیت بالنده سرزمین در همه وجوه و قدرت بازدارنده
تقویت سازه دفاعی- امنیتی قوی تضمین‌کننده بازدارندگی	۲۴۶		
کاهش اتکا کشور به تنگه هرمز با تأکید بر توسعه سواحل مکران	۲۴۹	۲۴- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهله سرزمین	

۵- موضوع کلیدی قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت و ترانزیتی

بر اساس مبانی نظری موجود، فعالیت‌هایی که بر اساس مزیت‌های منطقه‌ای شکل گرفته‌اند، می‌توانند قیمت‌های نسبی کمتری نسبت به دیگر مناطق داشته باشند و به سهم خود باعث شکل‌گیری مراکز تولید و مصرف و ایجاد قطب‌های صنعتی و کشاورزی و خدماتی می‌شوند که با افزایش صادرات زمینه رشد منطقه را فراهم می‌کنند. مزیت‌های نسبی هر منطقه می‌تواند مربوط به شرایط طبیعی در یک منطقه مانند آب و هوا، ارتفاع، دسترسی به آب و غیره و یا شرایط انسان‌ساز مانند امکانات زیرساختی مربوط به تولید؛ سرمایه انسانی؛ شرایط تقاضا چه به لحاظ کمی و چه به لحاظ کیفی؛ وجود صنایع مرتبط و حمایت‌کننده؛ و استراتژی و ساختار فعالیت اقتصادی (مانند شیوه‌های تولید، اولویت‌بندی فعالیت‌ها در تخصیص منابع و به دنبال آن اتخاذ سیاست‌های مرتبط با واردات صادرات) باشد. ایران سرزمین پهناوری است که هر یک از مناطق مختلف آن با توجه به شرایط و ویژگی‌هایی خاص خود می‌توانند مزیت‌های مخصوص به خود را داشته باشند و به قطب‌های صنعتی، معدنی، محصولات ویژه کشاورزی و قطب‌های خدماتی، به‌ویژه قطب‌های گردشگری و ترانزیتی تبدیل شوند.

به لحاظ مزیت ترانزیتی، ایران از یک موقعیت استراتژیک در سطح جهانی و منطقه‌ای برخوردار است. منطقه استراتژیک به مناطق جغرافیایی گفته می‌شود که بنا به دلایل مختلف اقتصادی، سیاسی، نظامی یا مذهبی از اهمیت و ارزش خاصی برخوردار است. از مهم‌ترین دلایل استراتژیک برشمردن یک منطقه جغرافیایی می‌توان از واقع شدن در کنار تنگه‌های بین‌المللی، موقعیت سرآغازی مناطق به عنوان کانون توزیع و پخش کالا، موقعیت‌های نظامی، موقعیت مرکزی و قرارگیری در چندراه‌های مواصلاتی، نام برد. بنابراین، بدون شک کشور ایران به دلیل همجواری و تسلط بر تنگه هرمز و خلیج فارس، برخورداری از ذخایر غنی معدنی و انرژی، موقعیت چندراه مواصلاتی، اتصال به آب‌های آزاد، موقعیت مرکزی خلیج فارس به دلیل تردد کشتی‌های نفتی، تجاری و ناوهای جنگی می‌تواند به عنوان یکی از مناطق مهم استراتژیک جهان محسوب می‌شود.

ترانزیت زیرمجموعه شبکه حمل و نقلی یک کشور محسوب می‌شود. در حوزه آمایش سرزمین، اهمیت و ضرورت شبکه و زیرساخت‌های حمل و نقلی کشور را می‌توان از دو بعد مورد توجه قرار داد. اول اینکه با توجه به موقعیت جغرافیایی ایران که در مسیر گذرراه‌های متعدد بین‌المللی قرار گرفته است، شبکه حمل و نقل کشور می‌تواند ضمن نقش‌آفرینی در این گذرراه‌ها و ایجاد منافع اقتصادی، به ارتقاء وزن ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران نیز کمک شایانی کند. دوم اینکه، بخش حمل و نقل از جمله مهم‌ترین ارکان حیات اقتصادی کشورها محسوب می‌شود، زیرا این بخش رابطه میان بازار مصرف و تولید را در قالب یک شبکه منسجم و به هم پیوسته در جریان‌های محلی، ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی برقرار می‌کند. از این‌رو، توجه به تحولات فناوری‌های حوزه حمل و نقل به منظور برنامه‌ریزی توسعه سرزمینی ایران نیز بسیار ضروری است. کاهش

هزینه‌های حمل و نقل، کاهش اهمیت بعد فاصله مکانی در تصمیم‌گیری و مکانیابی مشاغل منجر به تحول زنجیره‌های تأمین در کشور و ایجاد قطب‌های مختلف تولیدی و خدماتی خواهد شد. در این راستا اهداف، راهبردها و سیاست‌های مرتبط با موضوع کلیدی قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت و ترانزیتی از منظر سند ملی آمایش سرزمین که باید در تدوین برنامه هفتم مورد استفاده قرار گیرد، در جدول ۵ ارائه شده است.

جدول ۵: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت و ترانزیتی از منظر سند ملی آمایش سرزمین

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
تقویت و تعریف نقش مراکز استان‌های مرزی به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات با کشورهای همسایه و حوزه نفوذ ژئوپلیتیک با تأکید بر مدیریت یکپارچه مبادی مرزی	۵	۱- ایجاد و ارتقاء پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان	هدف شماره ۱: نقش‌آفرینی و رقابت‌پذیری در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
گیلان، مازندران و گلستان: تعامل با کشورهای ترکمنستان، آذربایجان، آسیای میانه، روسیه و قفقاز	۱-۵		
خراسان شمالی، خراسان رضوی و خراسان جنوبی: تعامل با کشورهای آسیای میانه و افغانستان	۲-۵		
سیستان و بلوچستان: تعامل با کشورهای افغانستان، پاکستان، عمان و هند	۳-۵		
هرمزگان و بوشهر: تعامل با کشورهای عربستان سعودی، قطر، بحرین، کویت، عمان و امارات متحده عربی	۴-۵		
کردستان، کرمانشاه، ایلام و خوزستان: تعامل با کشور عراق، سوریه و لبنان	۵-۵		
آذربایجان غربی و آذربایجان شرقی و اردبیل: تعامل با کشورهای آذربایجان، ارمنستان، جمهوری نخجوان و ترکیه	۶-۵		
توسعه زیرساخت‌های ارتباطی داخلی با مبادی مرزی با رعایت ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل:	۸		
مبادی شمالی به‌ویژه سرخس، لطف‌آباد، باجگیران، اینچه‌برون، آستارا، بيله سوار، نوردوز و جلفا	۱-۸		
بنادر جنوبی کشور سطح یک مقیاس جهانی: بندر چابهار، بندر جاسک، بندر شهید رجایی، بندر بوشهر و بندر امام خمینی (ره)	۲-۸		
بنادر جنوبی و شمالی کشور سطح دو مقیاس منطقه‌ای: با اولویت بندر قشم، بندر لنگه، بندر جامع منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس، بندر دیر-کنگان، بندر گناوه، بندر دیلم، بندر خرمشهر، بندر آبادان، بندر امیرآباد، بندر نوشهر، بندر انزلی	۳-۸		
مبادی مرزی شرقی به‌ویژه ریمدان، پیشین، کوهک، میرجاوه، میلک زابل، ماهی‌رود، یزدان و دوغارون	۴-۸		
مبادی مرزی غربی به‌ویژه شلمچه، چذابه، مهران، خسروی، پرویزخان، باشماق، سیرانیند، تمرچین، رازی، سرو و بازرگان	۵-۸		
توسعه زیرساخت‌ها و توانمندی‌های ارائه خدمات علمی، آموزشی و درمانی به شهروندان کشورهای همسایه در شهرمنطقه‌های استان‌های مرزی	۹		
صدور خدمات فنی-مهندسی به کشورهای جهان با تأکید بر مشارکت بخش خصوصی	۱۰		
بهره‌گیری از رویکرد «خواهرخواندگی» بین شهرهای منتخب داخلی و بین‌المللی و رویکرد دیپلماسی و ارتباط بین‌استانی با سایر کشورها	۱۱		

موضوعات کلیدی برنامه، متمم توسعه از منظر سند ملی ابایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
بازاریابی، تولید و تجاری‌سازی محصولات و کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه با اولویت استقرار در استان‌های مرزی با تأکید بر سرمایه‌گذاری مشترک	۱۲		
تحول در کارکرد مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به قطب پردازش صادرات و جذب سرمایه، علم و فناوری و نقش‌آفرینی در اقتصاد ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی	۱۳		
بسترسازی و رایزنی جهت عقد پیمان‌های سیاسی، اقتصادی، امنیتی، فرهنگی و محیط زیستی با کشورهای همسایه و منطقه و کشورهای ذی‌نفع در حوضه‌های آبریز مشترک	۱۴		
توسعه، عملیاتی‌سازی و تعریف گذرراه‌های چندجانبه منطقه‌ای و بین‌المللی در راستای اتصال خلیج فارس به دریای مدیترانه و دریای سیاه	۱۵		
توسعه همکاری درون منطقه‌ای با کشورهای حوزه خلیج فارس، دریای عمان و دریای کاسپین به منظور بهره‌برداری پایدار از منابع مشترک	۱۹		
پیوستن به سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر اساس منافع ملی و سازوکارهای سازمان هدف و مشارکت مؤثر در تعریف و تدوین کنوانسیون‌ها و چارچوب‌های حقوقی و فنی	۲۰		
جذب مشارکت سرمایه‌گذاری دانش‌بنیان و فناوری پیشرفته بین‌المللی در مناطق دریایی و ساحلی کشور، به‌ویژه جزایر و منطقه مکران	۲۱		
جلب مشارکت منطقه‌ای و بین‌المللی کشورها به منظور احیاء، حفاظت، معرفی و بهره‌برداری از آثار و ویژگی‌های مشترک فرهنگی و تمدنی منطقه	۲۲		
توسعه تجارت الکترونیک با تأکید بر فناوری‌های نوین و پیشرفته	۲۳		
پیوند جریان‌های بین‌المللی شرق به غرب و شمال به جنوب با گذر از سرزمین ایران:	۲۴		
– گذرراه‌های اتصال شرق آسیا به غرب آسیا و اروپا (یک کمربند-یک جاده، راه ابریشم، بزرگراه‌های آسیایی، اتصال اروپا-آسیا EATL، جنوبی آسیا، ...) با اولویت یک کمربند-یک جاده	۱-۲۴	۲- تقویت نقش مفصلی کشور در شبکه گذرراه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و بین‌المللی	
– گذرراه‌های اتصال دریای عمان و خلیج فارس به کشورهای آسیای میانه، حاشیه دریای کاسپین، قفقاز، اروپا و حاشیه دریای مدیترانه (گذرراه شمال- جنوب، گذرراه کشورهای عضو اکو ECO، گذرراه اتصال ایران- عراق- سوریه- دریای مدیترانه، گذرراه ایران- ترکیه- دریای مدیترانه، گذرراه دریایی اتصال کشورهای حاشیه دریای کاسپین، ...) با اولویت گذرراه شمال- جنوب	۲-۲۴		

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
توسعه، تقویت، تجهیز و بهره‌برداری بهینه از شبکه مدهای حمل و نقلی ملی منطبق بر گذرراه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و جهانی و تمرکز بر ارائه خدمات رقابتی	۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی و دریایی شرقی- غربی در ساحل خلیج فارس و دریای عمان	۱-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق- غرب) در پهنه شرقی کشور	۲-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق- شمال شرق و شمال)	۳-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب شرق- شمال غرب)	۴-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب به شمال) در پهنه مرکزی کشور	۵-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (شمال شرق- غرب و شمال غرب)	۶-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (جنوب غرب- شمال) در پهنه غربی کشور	۷-۲۵		
– گذرراه حمل و نقل زمینی (شرق- غرب، شمال و شمال غرب)	۸-۲۵		
فعال‌سازی و تقویت ارتباطات هوایی و دریایی منطقه‌ای و جهان	۲۶		
– فعال‌سازی ظرفیت و تقویت فرودگاه‌های تهران (امام خمینی)، مشهد، تبریز، اصفهان، شیراز و چابهار به عنوان هاب ارتباطات بین‌المللی	۱-۲۶		
– فعال‌سازی ظرفیت و تقویت فرودگاه‌های شهرهای سطح یک در شبکه فرودگاه‌های منطقه فراملی	۲-۲۶		
– تقویت زیربناها و روبناهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری پروازهای برنامه‌ای فرودگاه‌های مرزی کشور با فرودگاه‌های همجوار کشورهای همسایه	۳-۲۶		
– طراحی و اجرای زیربناها و روبناهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری حمل و نقل بار هوایی	۴-۲۶		
– زمینه‌سازی سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و کشورهای همسایه در فرودگاه‌های کشور در زمینه جابه‌جایی مسافر و بار	۵-۲۶		
– فعال‌سازی و تقویت ارتباطات دریایی منطقه‌ای و بین‌المللی، به‌ویژه با کشورهای حاشیه خلیج فارس و دریای کاسپین	۶-۲۶		
– ارتقای جایگاه، سطح و عملکرد رقابتی بنادر شهید بهشتی- جاسک - شهید رجایی- بوشهر- امام خمینی (ره) در شبکه خدمات خطوط دریایی جهانی	۷-۲۶		

موضوعات کلیدی برنامه هفتم توسعه از منظر نمدلی ارایش سرزمین (اهداف راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
– ارتقای جایگاه، سطح و عملکرد رقابتی بنادر جنوبی به‌ویژه قشم- لنگه- منطقه ویژه اقتصادی پارسیان- عسلویه- گناوه- خرمشهر- امیرآباد- نوشهر- انزلی در شبکه خدمات خطوط دریایی منطقه‌ای	۸-۲۶		
افزایش جذابیت و تثبیت حضور پایدار در کریدورهای پروازی عبوری و ارتقاء ارائه خدمات ترانزیت بین‌المللی در فرودگاه‌ها	۲۷		
افزایش جذابیت و تثبیت حضور پایدار در شبکه ارتباطات دریایی و ارائه خدمات بانکرینگ و دریانوردی	۲۸		
تقویت نقش مؤثر ایران در توسعه و تجاری‌سازی گذرراه‌های ترانزیتی منطقه برای دستیابی به بازارهای هدف از جمله:	۲۹		
– محورهای ارتباطی مبادی مرزی پرویزخان، سیرابند، باشماق به منطقه اقلیم کردستان عراق (اربیل و سلیمانیه)	۱-۲۹		
– محور ارتباطی مبادی مرزی آستارا و بیله سوار با جمهوری آذربایجان	۲-۲۹		
– محور ارتباطی مبادی مرزی اینچه‌برون، سرخس و لطف‌آباد با کشور ترکمنستان	۳-۲۹		
– محور ارتباطی مرزی نوردوز با ارمنستان و محور ارتباطی جلفا با نخجوان	۴-۲۹		
– محورهای ارتباطی مرزهای خسروی، مهران، چذابه و شلمچه به شهرهای بغداد، کربلا و نجف عراق	۵-۲۹		
– محور ارتباطی مرزهای غربی کشور به دریای مدیترانه	۶-۲۹		
– محورهای ارتباطی مرزهای شرقی به محورهای اصلی و نقاط سکونتگاهی مهم در افغانستان و پاکستان	۷-۲۹		
ایجاد و توسعه زیربناها و رونماهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مراکز لجستیک (شهر، پارک و دهکده لجستیک)	۳۰		
– عرصه شرق کشور (جنوب- شمال) با اولویت پهنه‌های چابهار، جاسک، بندرعباس، ایرانشهر، بم، سیرجان، زاهدان، بیرجند، مشهد و بجنورد	۱-۳۰		
– عرصه غرب کشور (جنوب- شمال) با اولویت پهنه‌های اهواز، اندیمشک-دزفول، کرمانشاه، خرم‌آباد، سنندج و تبریز	۲-۳۰		
– عرصه مرکزی کشور (شرق- غرب) با اولویت پهنه‌های سمنان، قم و قزوین	۳-۳۰		
– عرصه میانی کشور (شرق- غرب) با اولویت پهنه‌های اصفهان، شیراز و یزد	۴-۳۰		
– مراکز لجستیک در مبادی مرزی با اولویت پهنه‌های میرجاوه، میلک، ماهیرو، دوغارون- شمتیخ، سرخس، اینچه‌برون، آستارا، بازرگان، باشماق، خسروی، شلمچه، چابهار، عسلویه، بوشهر، بندر امام خمینی، بندر امیرآباد و بندر انزلی	۵-۳۰		
مدیریت یکپارچه مبادی مرزی و تسهیل فرایندها و رویه‌های ترانزیتی در راستای آزادسازی تجارت	۳۱		
اصلاح و بهبود قوانین و مقررات در جهت سازگاری و هماهنگی با قوانین بین‌المللی حمل و نقل و ترانزیت	۳۲		

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست		
		۳۳	هم‌افزایی کلیه دستگاه‌های اجرایی ذی‌ربط در حوزه ترانزیت و تسهیل مشارکت عمومی - خصوصی و سرمایه‌گذاری خارجی		
		۳۴	اجرای توافق‌نامه‌ها و کنوانسیون‌های بین‌المللی گمرکی و حمل و نقلی در گذرراه‌های ترانزیتی برای تسهیل ترانزیت و کاهش زمان عبور		
		۳۵	توسعه و نوسازی ناوگان هوایی کشور		
		۳۶	هوشمندسازی و به‌کارگیری فناوری‌های نوین در فرایندهای مدیریت، کنترل، بازرسی، پایش و نظارت در راستای حذف اختلالات در فرایند ترانزیت و کاهش زمان عبور		
		۳۷	گسترش همکاری‌های بین‌المللی و تقویت حضور در سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی حمل و نقل و ترانزیتی		
		۳۸	تعامل سازنده و فعال با سازمان‌ها و نهادهای اقتصادی بین‌المللی		
		۳۹	حضور فعال و مؤثر در فضای گسترده شبکه تولید منطقه‌ای و جهانی و نقش‌آفرینی در زنجیره‌های تولید		
		۴۰	اصلاح سیاست‌ها، قوانین، مقررات و تسهیل فرایندهای مشارکت در بازارهای جهانی		
		۴۱	تعامل سازنده برای بهره‌برداری بهینه از منابع مشترک، تبادل عوامل تولید و انجام سرمایه‌گذاری‌های مشترک در زمینه‌های مختلف با کشورهای منطقه		
		۴۲	تغییر رویکرد از زنجیره‌های تأمین سنتی به شبکه‌های هوشمند تأمین دیجیتال		
۳- شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره‌های جدید تولید بین‌المللی و ارتقاء جایگاه بین‌المللی کشور در بازارهای جهانی به‌ویژه در زمینه انرژی و توسعه مبادلات منطقه‌ای و بین‌المللی		۴۳	ارتقاء صنعتی کشور با رویکرد مشارکت در زنجیره ارزش جهانی		
		۴۸	جذب سرمایه‌گذاری خصوصی داخلی و خارجی در تحقیق و توسعه و تجاری‌سازی ایده‌های نوآورانه		
		۴۹	اتخاذ سیاست‌های منعطف و محلی در تولید و رقابت و سیاست‌های هماهنگ شده یکپارچه در عرصه روابط بین‌الملل		
		۵۰	بسط اختیارات مناطق در سیاست‌گذاری فضای کسب و کار، رقابت‌پذیری در نوآوری منطقه‌ای و جذب سرمایه		
		۵۱	توسعه فعالیت‌های اکتشاف، بهره‌برداری و توسعه میادین نفت و گاز با اولویت میادین مشترک به منظور افزایش قدرت اقتصادی و امنیتی و سیاسی		
		۵۳	پیشتازی اقتصاد دانش‌بنیان و دریامحور		
		۵۴	توسعه دانش و فناوری‌های نوین بهره‌برداری پایدار از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دریا		
		۵۶	تشکیل و تکمیل زنجیره ارزش و توسعه صادرات تولیدات صنعتی و صنایع معدنی با اولویت محصولات با ارزش افزوده بالا		
		هدف شماره ۲: اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری		۴- تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین	

موضوعات کلیدی برنامه متمم توسعه از منظر مدل ابایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
بهبود و توسعه خدمات پشتیبان تولید و ارزش آفرین از جمله در حوزه‌های واسطه‌گری مالی، بیمه‌ای، مشاوره، طراحی‌های ساخت، فناوری اطلاعات و ارتباطات و تحقیق و توسعه علمی	۵۷		نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
برندسازی و تجاری‌سازی محصولات دارای مزیت و خلق مزیت در بستر اقتصاد خلاق	۵۸		
تطبيق برنامه‌های توسعه صنعتی (صنایع کشاورزی و صنایع مرتبط) با مزیت‌ها و ظرفیت‌های تولیدی محصولات کشاورزی در هر منطقه مبتنی بر توان اکولوژیک و آب قابل برنامه‌ریزی	۵۹		
توسعه محصولات دانش‌بنیان بر پایه مزیت‌های رقابتی و قابلیت‌های دانش و فناوری مناطق با استفاده از ظرفیت شبکه شهرهای همکار	۶۰		
بهبود کیفیت محصولات و خدمات متناسب با استانداردهای ملی و بین‌المللی	۶۳		
افزایش سهم گردشگری و تجاری‌سازی صنایع دستی در اقتصاد ملی با تأکید بر ارتقاء زیرساخت‌های گردشگری و تسهیل سفر گردشگران داخلی و خارجی	۶۴		
تکمیل زنجیره‌های ارزش و زنجیره تأمین پایدار مبتنی بر تحولات فن‌آورانه	۶۵	هدف شماره ۴: سازمان فضایی شبکه‌ای، متعادل، منسجم، هم-پیوند، تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم	
کاربست رویکرد توسعه خوشه‌ای در شهرک‌ها، نواحی صنعتی و معدنی	۱۳۸		
شبکه‌سازی و ایجاد زنجیره فعالیت‌های تولیدی در پیوند با شبکه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی تولید	۱۳۹		
استفاده حداکثری از ظرفیت موجود شهرک‌ها و نواحی صنعتی در گسترش فعالیت‌های صنعتی	۱۴۰		
تقویت زنجیره‌های فعالیتی مبتنی بر صنایع دریا محور در محور ساحلی شمال و جنوب (لجستیک و بازرگانی)	۱۴۱		
توسعه صنایع بازیافتی به منظور استفاده مجدد از پسماندهای صنعتی و شهری	۱۴۲		
استقرار فعالیت‌های صنعتی و معدنی اولویت‌دار ملی مبتنی بر تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای	۱۴۴		
- ساخت محصولات در صنایع پایین‌دستی از نفت و گاز مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت محصولات شیمیایی و پتروپالایشگاه‌ها، به‌ویژه در شبکه همکار جنوب غربی و پس‌کرانه‌های جنوب	۱-۱۴۴		
- ساخت محصولات دانش‌بنیان و با ارزش افزوده بالا با اولویت ساخت مواد و محصولات دارویی، به‌ویژه در شبکه همکار شمال غربی، مرکزی، شمالی (نواحی غربی) و میانی (نواحی غربی) و شرقی	۲-۱۴۴		
- ساخت محصولات مبتنی بر دانش و روش‌های نوین تولید و تکمیل‌کننده زنجیره ارزش با اولویت ساخت محصولات از مواد کانی غیرفلزی؛ به‌ویژه در شبکه همکار شرق و شمال شرقی، غرب و شمال غربی، میانی (نواحی شرقی)، مرکزی (نواحی شرقی)	۳-۱۴۴		

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
		۴-۱۴۴	- ساخت محصولات در صنایع بالادستی، مبتنی بر دانش‌پایه و فناوری‌های جدید با اولویت ساخت فلزات اساسی و استخراج نفت و گاز به‌ویژه در شبکه همکار پسرکانه‌های جنوب
		۵-۱۴۴	- توسعه صنایع سبک مبتنی بر روش‌های نوین تولید با اولویت منسوجات، پوشاک و محصولات چرمی، به‌ویژه در شبکه همکار شمال، غرب و شمال غربی، شرق و شمال شرقی و میانی
		۶-۱۴۴	- ساخت ماشین‌آلات، تجهیزات با تکنولوژی متوسط و پیشرفته
		۷-۱۴۴	- با اولویت ساخت تجهیزات برقی به‌ویژه در شبکه همکار مرکزی، میانی و غربی
		۸-۱۴۴	- با اولویت ماشین‌آلات الکترونیکی، رایانه‌ای و نوری به‌ویژه در شبکه همکار مرکزی، میانی و شرقی
		۹-۱۴۴	- با اولویت ماشین‌آلات مکانیکی با کاربرد عام و خاص به‌ویژه در شبکه همکار شرق و شمال شرقی، غرب و شمال غربی
		۱۰-۱۴۴	- ساخت وسایل نقلیه با روش‌های تولید مبتنی بر آینده‌پژوهی صنعت، با اولویت وسایل نقلیه موتوری، تریلر و نیمه‌تریلر، به‌ویژه در شبکه همکار میانی و تجهیزات حمل و نقل دریایی به‌خصوص در شبکه همکار شمالی و جنوبی
		۱۱-۱۴۴	- ساخت محصولات تبدیلی و تکمیلی کشاورزی در قلمروهای تولید محصولات کشاورزی
		۱۴۶	تجاری‌سازی و برندسازی محصولات کشاورزی ویژه (صادراتی و ارزش افزوده بالا) با تأکید بر:
		۱-۱۴۶	- تولید خرما به‌ویژه در استان‌های کرمان، سیستان و بلوچستان، هرمزگان، بوشهر، فارس و خوزستان
۲-۱۴۶	- تولید پسته به‌ویژه در استان‌های کرمان، سمنان		
۳-۱۴۶	- تولید زیتون به‌ویژه در استان‌های زنجان، گیلان و قزوین		
۴-۱۴۶	- زعفران، زرشک و عناب به‌ویژه در استان‌های خراسان جنوبی و خراسان رضوی و خراسان شمالی		
۵-۱۴۶	- محصولات گرمسیری (موز، انبه، پاپایا، ...) در استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان		
۶-۱۴۶	- گیاهان دارویی و داروهای گیاهی کشور در مناطق مستعد		
۱۴۸	ساماندهی و توسعه زنجیره‌های ارزش و تأمین محصولات دام و طیور		
۱-۱۴۸	- ایجاد و توسعه زنجیره ارزش گوشت قرمز در مناطق مستعد با اولویت استان‌های خراسان رضوی، فارس، آذربایجان شرقی، مازندران، آذربایجان غربی، اصفهان، لرستان، خوزستان، تهران، قزوین، یزد، همدان، گلستان، قم، سیستان و بلوچستان، خراسان شمالی، ایلام، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و اردبیل		

۱۲- بازاریابی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی

موضوعات کلیدی برنامه، متمم توسعه از منظر نمدلی آرایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش شیر در مناطق مستعد با اولویت استان‌های اصفهان، تهران، خراسان رضوی، فارس، قزوین، آذربایجان شرقی، مازندران، چهارمحال و بختیاری، اردبیل، مازندران، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان و سیستان و بلوچستان	۲-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش طیور در مناطق مستعد با اولویت استان‌های مازندران، گلستان، گیلان، اصفهان، خراسان رضوی، فارس، خوزستان، قم، آذربایجان شرقی، بوشهر، همدان، یزد، قزوین، اردبیل، ایلام، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و کرمان	۳-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش تخم پرندگان در مناطق مستعد با اولویت استان‌های تهران، خراسان رضوی، اصفهان، آذربایجان شرقی و البرز	۴-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش عسل در مناطق مستعد با اولویت استان‌های آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، فارس، اردبیل، گیلان، قم، کردستان، کرمانشاه و لرستان	۵-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش نوغانداری در مناطق مستعد با اولویت استان‌های گیلان، مازندران، گلستان، خراسان شمالی و اصفهان	۶-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش شتر در مناطق کویری با اولویت استان‌های اصفهان، سمنان، سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و اردبیل	۷-۱۴۸		
ساماندهی و توسعه زنجیره ارزش و تأمین شیلات با اولویت استان‌های سیستان و بلوچستان، هرمزگان، بوشهر، گیلان، مازندران، گلستان، کرمانشاه، خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، کردستان و لرستان با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی، به‌ویژه ظرفیت تحمل بار آلودگی رودخانه	۱۴۹		
ایجاد پویایی و تقویت پیوند در شبکه چندسطحی و چندمرکزی نظام سکونتگاهی با بهره‌گیری از الگوی گوی و میله (Spoke & Hub)	۱۶۲	۱۳- تمرکززدایی و تغییر الگوی شبکه شهری سرزمین از تک مرکزی به شبکه چندمرکزی و چندسطحی	
تجهیز زیرساخت‌ها و توسعه شبکه‌های یکپارچه گردشگری:	۱۹۰		
محور گردشگری ساحلی- دریایی شمال از بندر ترکمن تا آستارا	۱-۱۹۰		
محور گردشگری ساحلی- دریایی خلیج فارس و دریای عمان از گواتر تا بندر ماهشهر	۲-۱۹۰	۱۷- ارتقاء گردشگری و آوازه میراث فرهنگی، تاریخی و طبیعی ایران و گسترش گردشگری بوم‌آورد، اجتماع‌محور، فرهنگ مبنای، خلاق و متنوع در پهنه سرزمین	
حلقه گردشگری دریاچه ارومیه: شهرهای بناب- میاندوآب- نرده- ارومیه- سلماس- شبستر- عجب‌شیر	۳-۱۹۰		
محور گردشگری ارسباران: جلفا- خداآفرین- کلیبر- اصلاندوز و پارس‌آباد	۴-۱۹۰		
حلقه گردشگری طبیعی-تاریخی- فرهنگی: یزد، اصفهان، شیراز و کرمان	۵-۱۹۰		
حلقه گردشگری تاریخی- طبیعی: همدان- سنندج- مریوان- پاوه- کرمانشاه (اورامانات)	۶-۱۹۰		

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست		
		۷-۱۹۰	محور گردشگری راه ابریشم: سرخس- مشهد- سمنان- تهران- کرج- قزوین- زنجان- تبریز- بازرگان		
		۸-۱۹۰	محور گردشگری طبیعی- تاریخی: آستارا- اردبیل- تبریز- ارومیه		
		۹-۱۹۰	محور گردشگری دفاع مقدس (راهیان نور): آبادان، خرمشهر، اهواز، سوسنگرد، بستان، هویزه، ایلام- کرمانشاه		
		۱۰-۱۹۰	محور گردشگری طبیعی زاگرس: یاسوج- شهرکرد- خرم‌آباد- ایلام- کرمانشاه- سنندج		
		۱۱-۱۹۰	محور گردشگری طبیعی چابهار- زاهدان		
		۱۲-۱۹۰	محور گردشگری تاریخی: زابل- زاهدان- بم- کرمان		
		۱۳-۱۹۰	محور گردشگری مذهبی: مشهد، شهرری، قم و شیراز		
		۱۴-۱۹۰	محور گردشگری عتبات عالیات: محورهای اتصال دهنده مرزهای خسروی، مهران، چذابه و شلمچه به شهرهای بغداد، کربلا و نجف در عراق		
		۱۵-۱۹۰	قطب‌های گردشگری سلامت: در شهرهای تهران، اهواز، کرمانشاه، تبریز، رشت، مشهد، چابهار، زاهدان، بندرعباس، یزد، کرمان، شیراز، اصفهان، سنندج، اردبیل و ایلام		
		۱۶-۱۹۰	پهنه‌های گردشگری کویری: به‌ویژه در استان‌های یزد، کرمان، خراسان جنوبی، سمنان، اصفهان، قم و سیستان و بلوچستان		
		۱۷-۱۹۰	محورهای گردشگری کویری: بافق-یزد- طیس- بیرجند/ نائین- خور و بیابانک- دامغان/ کرمان- شهداد- نهبندان- بیرجند/ زاهدان- بم- کرمان		
		۱۹۱	۱۸- توسعه شبکه ملی اطلاعات، ارتقاء ارتباطات بین‌المللی و ارتقاء دسترسی به آن در قلمروهای استقرار فعالیت و جمعیت	۱۹۱	احداث، توسعه و تجهیز زیرساخت‌های مورد نیاز انتقال و ترانزیت اطلاعات در مقیاس بین‌المللی از طریق ایجاد خدمات هاب (HUB) منطقه‌ای و بین‌المللی اطلاعات
		۱۹۲	تقویت اتصال شبکه ارتباطی کشور به کشورهای همجوار به‌منظور تبادل و انتقال اطلاعات و برقراری ارتباطات بین‌الملل	۱۹۲	ارتقاء پیاداری ارتباطات بین‌الملل، هاب رومینگ بین‌الملل و حضور در نقاط متنوع تبادل ترافیک جهانی
		۱۹۳	افزایش کیفیت و سرعت خدمات پهن باند برای ساکنان و فعالان اقتصادی همه مناطق	۱۹۳	حفظ نقاط مداری، توسعه ارتباطات ماهواره‌ای منظومه‌ای و خدمات سنجش از دور و پایشگری فضایی برای کلیه بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و کشاورزی
		۱۹۴	توسعه کاربرد هوش مصنوعی، اینترنت اشیا، محاسبات کوانتومی و شبکه ابری برای ارتباطات داده‌ای پرسرعت و کاربردهای آن در پهنه کشور	۱۹۴	
		۱۹۵		۱۹۵	
		۱۹۶		۱۹۶	

موضوعات کلیدی برنامه، متمم توسعه از منظر نمدلی ارایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
۱۹- سازماندهی و پیوستگی شبکه حمل و نقل ترکیبی و لجستیک متناسب با کانون‌های استقرار فعالیت و جمعیت		۱۹۷	تقویت حکمرانی خوب فضای مجازی و ارتقاء امنیت آن
		۱۹۸	توسعه شبکه حمل و نقل با رویکرد حمل و نقل یکپارچه با اولویت اتصال شهرهای سطح یک
		۱۹۹	تکمیل، تقویت و تجهیز محورهای ارتباط دهنده نظام سکونتگاهی و مراکز اصلی فعالیت نیمه شرقی کشور به محورهای اصلی منطبق بر گذرراه‌های بین‌المللی
		۱-۱۹۹	- گذرراه ارتباطی سواحل مکران از چابهار تا بندرعباس
		۲-۱۹۹	- گذرراه‌های ارتباط دهنده سکونتگاه‌های پسرکرانه سواحل مکران از جاسک تا کرمان و از مرز کوهک تا جیرفت
		۳-۱۹۹	- گذرراه‌های بندرعباس- شیراز/ شیراز- عسلویه/ بجنورد- سبزوار- بجستان
		۴-۱۹۹	- گذرراه‌های کویری کرمان- بیرجند / کرمان- مشهد/ بیرجند- سمنان
		۲۰۰	تکمیل، تقویت و تجهیز محورهای ارتباط دهنده نظام سکونتگاهی و مراکز اصلی فعالیت نیمه غربی کشور به محورهای اصلی منطبق بر گذرراه‌های بین‌المللی
		۲۰۱	تقویت ارتباط پذیری و اتصال پذیری دروازه‌های مرزی به پهنه سرزمین با رعایت کامل ملاحظات و الزامات دفاعی و امنیتی و پدافند غیرعامل
		۲۰۲	هوشمندسازی شبکه لجستیک با تأکید بر دیجیتال شدن فرایندها، زنجیره تأمین هوشمند، به‌کارگیری فناوری‌های نوآورانه (اینترنت اشیا، هوش مصنوعی، ربات‌ها، پهپادها، چاپ سه‌بعدی، پیشران‌های الکتریکی، ناوگان خودران، ...) و تجارت الکترونیک
	۲۰۳	ایجاد مراکز لجستیک تخصصی کشاورزی، صنعتی و معدنی و چندعملکردی متناسب با ظرفیت‌ها و پهنه‌های تولید کالا بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌ها	
۲۰- افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم‌تراکم به‌ویژه مناطق مرزی، جزایر راهبردی و سواحل جنوبی		۲۰۷	ارتقای جایگاه، سطح و عملکرد رقابتی فرودگاه‌ها و بنادر در جزایر با اولویت کیش، قشم و ابوموسی
		۲۰۹	تعریف نقش خاص برای جزایر راهبردی در مجموعه نظامی جزایر (توسعه فعالیت‌های دریامحور مانند شیلات، انرژی‌های نو، گردشگری، تجارت، ترانزیت، خدمات بندری، سوخت‌رسانی، ساخت و تعمیرات کشتی)
		۲۱۹	آزادسازی حریم سواحل و ممانعت از استقرار جمعیت و فعالیت در حریم سواحل
		۲۴۷	افزودگی شبکه‌ها و سامانه‌ها به منظور کاهش آسیب‌پذیری آنها در مقابل تهدیدات سخت و نرم (سایبرالکترونیک، امنیتی، فرهنگی، زیستی، گیاهی و...) و فراهم کردن امکان ادامه کارکردهای ضروری آنها در شرایط بحرانی

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
ذخیره‌سازی راهبردی، موازی‌سازی زیرساخت‌ها و تنوع‌بخشی و پایدارسازی سامانه‌ها و شبکه‌ها	۲۴۸	۲۴- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین	هدف شماره ۶: امنیت بالنده سرزمین در همه وجوه و قدرت بازدارنده
کاهش اتکا کشور به تنگه هرمز با تأکید بر توسعه سواحل مکران	۲۴۹		
کاهش آسیب‌پذیری و پایدارسازی زیرساخت‌های حیاتی و حساس، کوچک‌سازی و موازی‌سازی سامانه‌های خدماتی و پشتیبانی	۲۵۲		

۶- موضوع کلیدی امنیت غذایی

فائو (۲۰۱۴) امنیت غذایی را به عنوان وضعیتی تعریف می‌کند که «همه مردم در همه زمان‌ها دسترسی فیزیکی، اجتماعی و اقتصادی به غذای کافی، ایمن و مغذی دارند تا نیازها و اولویتهای غذایی خود را برای یک زندگی فعال و سالم برآورده سازند».

کشاورزی به عنوان یک اثر قابل قیاس نسبت به دیگر فعالیت‌ها و در برخی موارد دارای اثرات بیشتر بر محیط‌زیست برای تولید انرژی در نظر گرفته می‌شود (Sachs, 2015). ادامه رشد جمعیت و مصرف منجر به افزایش تقاضای ۷۰ تا ۱۰۰ درصد بیشتر از سطح تولید جهانی در سال ۲۰۱۰ برای مواد غذایی خواهد شد (Godfray et al., 2010). در حالی که تقاضا رو به افزایش است، تخمین زده می‌شود که در حال حاضر ۸۰۵ میلیون نفر مبتلا به سوء تغذیه مزمن در جهان وجود دارد (Fao, 2015). باید توجه داشت که امنیت غذایی تنها به سطح تولید غذا ختم نمی‌شود و ابعاد گسترده‌تری را دنبال می‌کند. به عنوان مثال، کشاورزی رابطه مستقیمی به منابع آب دارد. همچنین بیشتر زمین‌های قابل کشت در سراسر جهان توسعه یافته‌اند و رقابت قابل توجهی برای گسترش شهری و معدن‌داری وجود دارد. علاوه بر این، اثرات تغییر آب و هوا، امنیت غذایی را هم به طور مستقیم و هم غیرمستقیم در محصول و قیمت مواد غذایی تهدید می‌کند. پیش‌بینی می‌شود تعداد افراد در معرض خطر گرسنگی تا ۱۷۰ میلیون نفر افزایش یابد (Schmidhuber and Tubiello, 2007). فشارهای فزاینده ناشی از کمبود آب در بسیاری از مناطق جهان در آینده باعث خواهد شد تا فشار به منابع آب، به‌ویژه منابع آب زیرزمینی در آینده تشدید شود. در واقع می‌توان گفت که گذار از ظرفیت برد منابع آبی می‌تواند به فروپاشی اقتصاد غذایی و امنیت کشورها منجر شود که به دنبال خود زنجیره‌ای از پیشران‌ها را به دنبال خواهد داشت که نه تنها امنیت غذایی خود کشورها را در معرض تهدید قرار می‌دهد بلکه می‌تواند امنیت غذایی جهان را نیز متأثر سازد، زیرا بسیاری از این کشورها مجبورند برای تأمین نیازهای غذایی خود به بازارهای بین‌المللی غلات روی آورند که پیامد نهایی این فرایند، بالا رفتن قیمت غلات است که می‌تواند تمامی جوامع از جمله کشورهای در حال توسعه و فقیر را متأثر سازد و این کشورها را در گردابی از مشکلات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی فرو برد. بهره‌برداری بی‌رویه از منابع آب سطحی و زیرزمینی به پدیده فراگیر در بسیاری از کشورهای جهان از جمله ایران تبدیل شده است، پدیده‌ای که می‌رود در کنار تخریب سرزمین و تشدید بیابان‌زایی، امنیت غذایی جهانی را نیز به مخاطره بیندازد. از سوی دیگر، هرچند تنوع اقلیمی به دلیل گستردگی خاک ایران در طول و عرض جغرافیایی، امکان تولید محصولات متنوعی در بخش کشاورزی را مهیا ساخته است؛ اما در مجموع میزان اراضی قابل کشت و قابل بهره‌برداری برای کشاورزی بسیار پایین بوده و سهمی حدود ۱۲ تا ۱۵ درصد از کل مساحت ایران را به خود اختصاص داده است. در واقع با وجود تنوع اقلیمی بالا، بخش کشاورزی ایران از کمبود دو شاخص کلیدی آب و زمین حاصلخیز نیز رنج می‌برد که ریشه این

کمبودها هم به طبیعت و هم نحوه مدیریت استفاده از منابع مذکور مربوط می‌شود. تعیین ساختار مکانی و پراکنش جغرافیائی متغیرهای غذایی خاک در قالب شکل پراکنش جغرافیائی عناصر کنترل‌کننده بنیه غذایی خاک‌ها می‌تواند مدیریت ویژه مکانی خاک را امکان‌پذیر نموده و باعث افزایش تولید کشاورزی و در عین حال جلوگیری از تخریب محیط‌زیست شود.

کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن به عنوان بنیان تولید در ایران پیوسته دگرگونی‌های عمیقی را در سیمای طبیعی کشور پدید آورده است. با توجه به کمبود آب در کشور و محدودیت اراضی، این دو عامل همواره در تکوین و توسعه مراکز استقرار انسانی و فعالیت‌های کشاورزی نقش تعیین‌کننده داشته‌اند. شاخص مختلفی مرتبط با امنیت غذا، مورد بررسی قرار گرفته‌اند؛ اما Salam و همکاران (۲۰۱۷) بیان می‌کنند که پرکاربردترین شاخص برای اندازه‌گیری و نظارت بر وضعیت غذای جهان، مصرف مواد غذایی در انرژی / فرد / روز است، در صورتی که سطح زیر کشت نیز به عنوان دیگر شاخص مهم یاد می‌شود. در این خصوص فعالیت‌های مرتبط با امنیت غذایی را می‌توان از دیدگاه سازمان فضایی به دو گروه فعالیت‌های گسترده و متمرکز طبقه‌بندی کرد. گروه اول که بخش عمده‌ای از فعالیت‌های زراعی (آبی، دیم و باغداری) و دامداری‌های گسترده و سنتی را شامل می‌شود تا حد زیادی متأثر از عوامل غیرارادی و به تبعیت از قابلیت‌های طبیعی و ویژگی‌های خاک، اقلیم و آب در پهنه سرزمین شکل گرفته است. گروه دوم این فعالیت‌ها که شامل واحدهای متمرکز پرورش دام و طیور و کشت‌های نوین (گلخانه‌ای، هیدروپونیک و غیره) است، عمدتاً در حاشیه مراکز عمده مصرف و به تبعیت از سیاست‌های دولت و ویژگی‌های بازارها شکل گرفته است. سهم ارزش افزوده کشاورزی استان‌ها از ارزش افزوده کشاورزی کشور در دوره ۱۳۹۴-۱۳۹۰ و میانگین این سهم برای هر استان محاسبه شده است تا بتوان بر مبنای آن، استان‌ها را رتبه‌بندی کرد. رتبه‌های اول تا پنجم متعلق به استان‌های فارس، مازندران، کرمان و خراسان رضوی و خوزستان است. بر اساس داده‌های سالنامه آماری فعالیت‌های زراعی مرکز آمار ایران در سال ۱۳۹۷، مساحت اراضی کشاورزی در سال زراعی ۱۳۹۷-۱۳۹۶، بیش از ۱۵,۵ میلیون هکتار شده است که مساحت اراضی زراعی آبی ۶,۲ میلیون هکتار و همچنین مساحت اراضی دیم کشور ۹,۳ میلیون هکتار برآورد شده است؛ یعنی ۶۰ درصد از اراضی کشاورزی به صورت دیم و ۴۰ درصد آبی است. بررسی روند بهره‌برداری از اراضی زراعی (آبی و دیم) در دوره زمانی ۱۳۹۷-۱۳۶۷ نشان می‌دهد کل اراضی تقریباً بین ۱۵,۵ تا ۱۶ میلیون هکتار در نوسان بوده و نسبت اراضی دیم به آبی تقریباً ۶۰ به ۴۰ است.

تعیین مناطق تولید محصولات راهبردی کشاورزی به منظور تأمین امنیت غذایی در سطح کشور در افق ۱۴۲۴ به جای پراکندگی آن در سراسر کشور و اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری کشاورزی و توجه به همبست آب و غذا و محیط‌زیست از موارد مورد تأکید سند ملی آمایش سرزمین است. از این‌رو توجه به راهبردها و سیاست‌های

آمایش سرزمین در تدوین برنامه امنیت غذایی حائز اهمیت می‌باشد. در این راستا اهداف، راهبردها، سیاست‌ها موضوع کلیدی امنیت غذایی در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی امنیت غذایی از منظر سند ملی آمایش سرزمین

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
تقویت و تعریف نقش مراکز استان‌های مرزی به‌عنوان مراکز راهبری، تسهیل و پشتیبانی تعاملات با کشورهای همسایه و حوزه نفوذ ژئوپلیتیک با تأکید بر مدیریت یکپارچه مبادی مرزی	۵	۱- ایجاد و ارتقاء پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان	هدف شماره ۱: نقش‌آفرینی و رقابت‌پذیری در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
تقویت زیرساخت‌های اتصال شهرهای مرزی به بازارها و مراکز توزیع و تأمین کالا و محصولات در دو سوی مرز	۷		
توسعه زیرساخت‌های ارتباطی داخلی با مبادی مرزی با رعایت ملاحظات دفاعی، امنیتی و پدافند غیرعامل	۸		
بازاریابی، تولید و تجاری‌سازی محصولات و کالاهای مورد نیاز کشورهای منطقه با اولویت استقرار در استان‌های مرزی با تأکید بر سرمایه‌گذاری مشترک	۱۲		
بسترسازی و رایزنی برای عقد پیمان‌های سیاسی، اقتصادی، امنیتی، فرهنگی و محیط زیستی با کشورهای همسایه و منطقه و کشورهای ذی‌نفع در حوضه‌های آبریز مشترک	۱۴		
توسعه، عملیاتی‌سازی و تعریف گذرراه‌های چندجانبه منطقه‌ای و بین‌المللی در راستای اتصال خلیج فارس به دریای مدیترانه و دریای سیاه	۱۵		
فعال‌سازی دیپلماسی آب در حوضه‌های مشترک آبریز مرزی با اولویت حوضه‌های مشترک مرزهای شرق و شمال غرب	۱۶		
انعقاد پیمان‌های منطقه‌ای محیط‌زیستی، به‌ویژه برای مهار و کنترل کانون‌های گرد و غبار	۱۷		
پیوستن به سازمان‌های منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای بر اساس منافع ملی و سازوکارهای سازمان هدف و مشارکت مؤثر در تعریف و تدوین کنوانسیون‌ها و چارچوب‌های حقوقی و فنی	۲۰		
توسعه، تقویت، تجهیز و بهره‌برداری بهینه از شبکه مدهای حمل و نقلی ملی منطبق بر گذرراه‌های ترانزیتی منطقه‌ای و جهانی و تمرکز بر ارائه خدمات رقابتی	۲۵		
فعال‌سازی و تقویت ارتباطات هوایی و دریایی منطقه‌ای و جهانی	۲۶		

موضوعات کلیدی برنامه، مضموم توسعه از منظر سند ملی آبش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
ایجاد و توسعه زیربناها و روبناهای سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مراکز لجستیک (شهر، پارک و دهکده لجستیک)	۳۰		
تطبیق برنامه‌های توسعه صنعتی (صنایع کشاورزی و صنایع مرتبط) با مزیت‌ها و ظرفیت‌های تولیدی محصولات کشاورزی در هر منطقه مبتنی بر توان اکولوژیک و آب قابل برنامه‌ریزی	۵۹	۴- تنوع‌بخشی به اقتصاد متناسب با مزیت‌ها، قابلیت‌ها و تخصص‌های سرزمین	هدف شماره ۲: اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
توسعه محصولات دانش‌بنیان بر پایه مزیت‌های رقابتی و قابلیت‌های دانش و فناوری مناطق با استفاده از ظرفیت شبکه شهرهای همکار	۶۰		
توسعه مراکز رشد فناوری اطلاعات و ارتباطات و مناطق دیجیتالی و شهرها و روستاهای سبز و هوشمند	۶۱		
بهبود کیفیت محصولات و خدمات متناسب با استانداردهای ملی و بین‌المللی	۶۳		
تکمیل زنجیره‌های ارزش و زنجیره تأمین پایدار مبتنی بر تحولات فن‌آورانه	۶۵		
استقرار حکمروایی مناسب بخش کشاورزی با تمرکز دولت بر سیاست‌گذاری و تسهیلگری	۶۷	۵- تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط زیست	
ایجاد و توسعه نظام‌ها و تشکل‌های بهره‌برداری مطلوب و متناسب با قابلیت، فرصت و ظرفیت منطقه‌ای	۶۸		
ایجاد سازوکار مشارکت نظام‌مند کشاورزان و تشکل‌های ذی‌ربط در فرایند برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری بخش کشاورزی	۶۹		
توسعه و تکامل زنجیره ارزش محصولات کشاورزی با تأکید بر تقاضامحوری، ارزش‌افزایی و کاهش ضایعات	۷۰		
توسعه شبکه بازار محصولات کشاورزی از سطح محلی تا سطوح ملی و فراملی و گسترش بازارهای دیجیتال کشاورزی	۷۱		
توسعه ناوگان داخلی و بین‌المللی حمل و نقل و پایانه‌های تخصصی کشاورزی	۷۲		
توسعه مشارکت عمومی - خصوصی، توسعه کشاورزی قراردادی، ایجاد چتر پوشش و واحدهای پشتیبان تولید	۷۳		
توسعه فناوری‌های نوآورانه کشت و تولید انواع محصولات با استفاده از آب دریا (farming Seawater - گلخانه‌ای است که با استفاده از آب شور دریا و انرژی خورشیدی امکان رویش گیاهان را در زمین‌های غیر قابل کشت فراهم می‌کند).	۷۴		
ممنوعیت تغییر کاربری اراضی مستعد کشاورزی	۷۵		
استقرار کشاورزی حفاظتی، دقیق، هوشمند و سازگار به تغییرات اقلیمی و تأمین‌کننده امنیت غذایی	۷۶		

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
استقرار الگوی بهینه کشت منطقه‌ای مبتنی بر توان اکولوژیک حوضه‌های آبخیز با در نظر گرفتن آب قابل برنامه‌ریزی مصوب و اولویت تولید محصولات راهبردی با مشارکت کشاورزان	۷۷		
حمایت هدفمند از تولید نهاده‌ها و عوامل تولید کشاورزی متناسب با ظرفیت‌ها و قابلیت‌های سرزمین	۷۸		
الزام به تولید محصولات کشاورزی سالم و افزایش تولید محصولات غیرتراریخته و ارگانیک	۷۹		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش محصولات گلخانه‌ای و محیط‌های کنترل شده (مانند هواکشت و آب کشت)	۸۰		
حفاظت و تقویت حاصلخیزی خاک و جلوگیری از تخریب آن در عرصه‌های کشاورزی	۸۱		
بهینه‌سازی مصرف انرژی	۸۴		
بهینه‌سازی سبد سوخت مصرفی کشور از طریق تعیین سهم هر یک از حامل‌های انرژی و افزایش سهم منابع انرژی کم‌کربن در سبد انرژی کشور	۸۸		
حمایت از تحقیقات کاربردی و تأسیس و تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان در زمینه کسب فناوری‌های مرتبط با بهینه‌سازی مصرف انرژی و کاهش شدت انرژی	۹۰		
افزایش سهم انرژی‌های تجدیدپذیر در تولید و تأمین بهینه انرژی هر منطقه از کشور متناسب با ظرفیت هر منطقه	۹۱		
تغییر نگاه از توسعه سراسری خطوط لوله گاز طبیعی به تمامی پهنه سرزمین به بهره‌گیری حداکثری از منابع و ظرفیت‌های انرژی تجدیدپذیر محلی	۱-۹۱	۶- ارتقاء بهره‌وری، کاهش شدت انرژی و تنوع‌بخشی به منابع تولید انرژی	
تولید انرژی بادی در مناطق مستعد از جمله شمال استان سیستان و بلوچستان، جنوب استان خراسان جنوبی، جنوب استان خراسان رضوی و جنوب استان گیلان	۲-۹۱		
تولید انرژی خورشیدی در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه استان‌های مرکزی و جنوبی کشور	۳-۹۱		
تولید انرژی زمین‌گرمایی در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه در استان خراسان جنوبی و شمال غرب کشور	۴-۹۱		
تولید انرژی زیست‌توده در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه در کلان‌شهرها و شهرهای بزرگ و دامداری‌های بزرگ	۵-۹۱		
تولید انرژی از امواج در سواحل شمالی و جنوبی، به‌ویژه سواحل مکران	۶-۹۱		
تولید انرژی برق‌آبی در پهنه‌های مستعد کشور، به‌ویژه در استان‌های خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، لرستان، مازندران، کردستان، کرمانشاه و فارس	۷-۹۱		

موضوعات کلیدی برنامه، مستقیم توسعه از منظر زندگی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
استقرار فعالیت و جمعیت در قلمروهای مستعد توسعه	۹۹	۸- سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی	هدف شماره ۳: حفاظت، احیاء و بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی، محیط‌زیست
ارزش‌گذاری خدمات اکوسیستمی و لحاظ کردن آن در ارزیابی اقتصادی طرح‌ها و حساب‌های ملی	۱۰۱		
استفاده از ابزارهای اقتصادی در مدیریت و کنترل خسارت‌های محیط زیستی از جمله ایجاد و توسعه بازار کربن	۱۰۲		
تدوین و اجرای برنامه سازگاری با تغییر اقلیم در حوزه‌های مختلف از جمله آب، کشاورزی و امنیت غذایی، بهداشت و درمان، گردشگری، سواحل، اکوسیستم‌های طبیعی و ...	۱۰۴		
حفاظت، بازسازی و احیاء قلمروهای منحصر به فرد و ارزشمند طبیعی، به‌ویژه ذخیره‌گاه‌های زیستی، تالاب‌های بین‌المللی، پارک‌های ملی و مناطق حفاظت شده	۱۰۵		
– احیاء و حفاظت جنگل‌های طبیعی کشور (هیرکانی، ارسباران، زاگرس، ایران و تورانی و مانگرو)	۱-۱۰۵		
– حفاظت و احیاء اکوسیستم‌های دریایی و ساحلی	۲-۱۰۵		
– حفاظت و تأمین نیاز محیط زیستی تالاب‌ها و رودخانه‌ها و پیکره‌های آبی به‌ویژه دریاچه ارومیه، جازموریان، انزلی، شادگان، هورالعظیم، هامون، گاوخونی، حوض سلطان، دریاچه نمک قم، میقان، بختگان، طشک و دریاچه ارومیه و ...	۳-۱۰۵		
– ساماندهی تأمین چوب صنایع از طریق کشت فراسرزمینی و تغییر الگوی کشت اراضی کم بازده زراعی آبی به زراعت چوب، به‌ویژه در استان‌های گلستان، گیلان و مازندران، لرستان، کهگیلویه و بویراحمد، کردستان، چهارمحال و بختیاری، اردبیل و آذربایجان شرقی	۴-۱۰۵		
– استقرار نظام بهره‌برداری پایدار از مراتع متکی بر اصول دانش بومی و مدیریت محلی تلفیق یافته	۵-۱۰۵		
– مقابله با بیابان‌زایی و تشبیت کانون‌های گرد و غبار، به‌ویژه در استان‌های کرمان، سیستان و بلوچستان، خوزستان، خراسان جنوبی، هرمزگان، اصفهان، خراسان رضوی، بوشهر، سمنان، یزد و فارس	۶-۱۰۵		
– استقرار و ارتقاء مدیریت هوشمند سیل در حوضه‌های آبخیز و مناطق آسیب‌پذیر شهری و روستایی	۷-۱۰۵		
– مدیریت مناطق تحت تأثیر زمین‌لغزش، به‌ویژه در استان‌های گلستان، گیلان، مازندران، کهگیلویه و بویراحمد، ایلام و لرستان	۸-۱۰۵		
– مدیریت مناطق تحت تأثیر فرونشست	۹-۱۰۵		
مدیریت یکپارچه کانون‌های بحرانی محیط زیستی	۱۰۶		
مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری بهینه از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی)	۱۰۷		
بازنگری ضوابط و معیارهای تغییر کاربری اراضی متناسب با ویژگی‌های بوم‌شناختی هر قلمرو	۱۰۸		

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
بهره‌گیری مؤثر از فرصت‌ها و مشوق‌های بین‌المللی در حرکت به سوی اقتصاد کم‌کربن و تسهیل انتقال و توسعه فناوری‌ها و نوآوری‌های مرتبط	۱۱۳		
توانمندسازی جوامع محلی و اشاعه فرهنگ حفاظت از منابع طبیعی و ذخایر و تنوع ژنتیکی گیاهی و جانوری	۱۱۴		
توسعه و به‌کارگیری فناوری‌های لازم برای حفاظت و احیاء منابع طبیعی و محیط‌زیست، از جمله فناوری زیستی، فناوری نانو، فناوری اطلاعات و ارتباطات، منظومه‌های ماهواره‌ای و پهپادها	۱۱۶		
پایش و حفاظت از خاک و جلوگیری از فرسایش، شور شدن، آلودگی و تخریب آن	۱۱۸		
بهره‌برداری پایدار از منابع آب سبز و منابع آب نامتعارف مانند نمک‌زدایی آب دریا و آب خاکستری	۱۱۹		
بازچرخانی و استفاده مجدد از پساب حاصل از فاضلاب با رویکرد تصفیه درجا با تأکید بر مشارکت عمومی و خصوصی و رعایت استانداردهای کیفی آب، به‌ویژه در محدوده کلان‌شهرها	۱۲۱		۹- تأمین آب پایدار مورد نیاز بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت و جمعیت
ارتقای بهره‌وری و توجه به ارزش اقتصادی و امنیتی و سیاسی آب در استحصال و عرضه و نگهداری و مصرف آن	۱۲۵		
ایجاد تعادل بین سرمایه اقتصادی، سرمایه طبیعی (محیط‌زیست)، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی	۱۲۶		
اصلاح ساختار و مدیریت به هم پیوسته و توأمان عرضه و تقاضای آب مبتنی بر مقیاس حوضه‌های آبریز درجه دو	۱۲۷		
مدیریت تقاضای آب با بازتوزیع قدرت متعادل بین بخش‌های دولتی، خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد	۱۲۸		
ایجاد و استقرار نظام‌های مطلوب جهت بهره‌برداری و تقویت جنبه‌های حفاظت کمی و کیفی منابع آب با تأکید بر مدیریت تقاضا	۱۲۹		
تحویل حجمی آب به بخش کشاورزی با تأکید بر استقرار سیستم اندازه‌گیری و برخط کردن آمار و اطلاعات منابع و مصارف آب با اولویت شبکه‌های آبیاری زهکشی و چاه‌ها	۱۳۰		۱۰- استقرار و جاری‌سازی رویکرد حکمروایی پایدار آب و تعادل بخشی کمی و کیفی بین منابع و مصارف
افزایش کارایی و کاهش تلفات آب در کلیه مراحل زنجیره استحصال تا مصرف	۱۳۱		
بهره‌برداری از منابع آب کشور در هریک از حوضه‌های آبریز در جهت تعادل بخشی و کاهش میزان استحصال از آب‌های زیرزمینی با بیلان منفی تا سقف آب قابل برنامه‌ریزی	۱۳۲		
استفاده از ساز و کارهای قانونی، نهادی و ساختاری جهت هماهنگی و سیاستگذاری در راستای وفاق ملی جهت بهره‌برداری بهینه از منابع آب در چهار سطح منطقه‌ای، ملی، حوضه‌ای و استانی (محلی) در بخش‌های مختلف مصرف	۱۳۳		

موضوعات کلیدی برنامه، مستقیم توسعه از منظر زندگی آمایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

هدف کلی	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	شماره سیاست	سیاست
		۱۳۴	مدیریت مصرف آب کشور بر اساس آمار و ارقام مصوب آب قابل برنامه‌ریزی
		۱۳۶	ظرفیت‌سازی، ارتقاء فرهنگ عمومی، مشارکت‌های فراگیر مردمی و توانمندسازی ذینفعان و ذی‌دخلان جهت اصلاح الگوی مصرف و حفاظت از منابع آب
		۱۳۷	ارتقاء بهره‌وری آب در بخش‌های مصرف‌کننده
		۱۴۵	تولید محصولات کشاورزی راهبردی در پهنه‌های مستعد توسعه با تأکید بر استفاده از فناوری‌های نوآورانه
		۱-۱۴۵	- استان‌های فارس، کردستان، اردبیل، کرمانشاه، خوزستان، خراسان رضوی، کردستان، لرستان، همدان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی گلستان، زنجان با اولویت گندم و جو
		۲-۱۴۵	- استان‌های آذربایجان غربی، خوزستان، خراسان شمالی، قزوین، لرستان، اردبیل، قزوین، کرمانشاه، گلستان، آذربایجان شرقی با اولویت دانه‌های روغنی
		۳-۱۴۵	- استان‌های مازندران و گیلان با اولویت برنج
		۴-۱۴۵	- استان‌های اصفهان، ایلام، کرمانشاه، خوزستان، خراسان رضوی، قزوین با اولویت ذرت دانه‌ای و علوفه‌ای
		۱۴۶	تجاری‌سازی و برندسازی محصولات کشاورزی ویژه (صادراتی و ارزش افزوده بالا)
		۱-۱۴۶	- تولید خرما، به‌ویژه در استان‌های کرمان، سیستان و بلوچستان، هرمزگان، بوشهر، فارس و خوزستان
		۲-۱۴۶	- تولید پسته، به‌ویژه در استان‌های کرمان، سمنان
		۳-۱۴۶	- تولید زیتون، به‌ویژه در استان‌های زنجان، گیلان و قزوین
		۴-۱۴۶	- زعفران، زرشک و عناب، به‌ویژه در استان‌های خراسان جنوبی و خراسان رضوی و خراسان شمالی
		۵-۱۴۶	- محصولات گرمسیری (موز، انبه، پاپایا، ...) در استان‌های سیستان و بلوچستان و هرمزگان
		۶-۱۴۶	- گیاهان دارویی و داروهای گیاهی کشور در مناطق مستعد
		۱۴۷	تولید و توسعه اندام‌های تکثیری نظیر بذر، نهال و مواد ژنتیکی دامی، گیاهی و شیلاتی در زنجیره ارزش
		۱۴۸	ساماندهی و توسعه زنجیره‌های ارزش و تأمین محصولات دام و طیور
		۱-۱۴۸	- ایجاد و توسعه زنجیره ارزش گوشت قرمز در مناطق مستعد با اولویت استان‌های خراسان رضوی، فارس، آذربایجان شرقی، مازندران، آذربایجان غربی، اصفهان، لرستان، خوزستان، تهران، قزوین، یزد، همدان، گلستان، قم، سیستان و بلوچستان، خراسان شمالی، ایلام، چهارمحال و بختیاری، کهگیلویه و بویراحمد و اردبیل

هدف شماره ۴: سازمان فضایی شبکه‌ای، متعادل، منسجم، هم-پیوند، تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم

۱۲- بازآرایی فضایی قلمروهای تولید محصولات کشاورزی

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش شیر در مناطق مستعد با اولویت استان‌های اصفهان، تهران، خراسان رضوی، فارس، قزوین، آذربایجان شرقی، مازندران، چهارمحال و بختیاری، اردبیل، مازندران، کهگیلویه و بویراحمد، کرمان و سیستان و بلوچستان	۲-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش طیور در مناطق مستعد با اولویت استان‌های مازندران، گلستان، گیلان، اصفهان، خراسان رضوی، فارس، خوزستان، قم، آذربایجان شرقی، بوشهر، همدان، یزد، قزوین، اردبیل، ایلام، هرمزگان، سیستان و بلوچستان و کرمان	۳-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش تخم پرندگان در مناطق مستعد با اولویت استان‌های تهران، خراسان رضوی، اصفهان، آذربایجان شرقی و البرز	۴-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش عسل در مناطق مستعد با اولویت استان‌های آذربایجان غربی، آذربایجان شرقی، فارس، اردبیل، گیلان، قم، کردستان، کرمانشاه و لرستان	۵-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش نوغانداری در مناطق مستعد با اولویت استان‌های گیلان، مازندران، گلستان، خراسان شمالی و اصفهان	۶-۱۴۸		
ایجاد و توسعه زنجیره ارزش شتر در مناطق کویری با اولویت استان‌های اصفهان، سمنان، سیستان و بلوچستان، خراسان جنوبی و اردبیل	۷-۱۴۸		
ساماندهی و توسعه زنجیره ارزش و تأمین شیلات با اولویت استان‌های سیستان و بلوچستان، هرمزگان، بوشهر، گیلان، مازندران، گلستان، کرمانشاه، خوزستان، کهگیلویه و بویراحمد، چهارمحال و بختیاری، کردستان و لرستان با رعایت ملاحظات زیست‌محیطی، به‌ویژه ظرفیت تحمل بار آلودگی رودخانه	۱۴۹		
ایجاد زنجیره‌های ارزش محصولات کشاورزی فراملی و گسترش کشت‌های فراسرزمینی با تأکید بر تولید محصولات غیرتراریخته و آب‌بر	۱۵۰		
تقویت نقش چندکارکردی مناطق عشایری و نظام مشارکت تشکل‌های عشایری در امنیت ملی، امنیت غذایی و پایداری محیط زیستی	۱۶۶	۱۵- ارتقاء پویایی نظام کوچ، حفظ و تقویت میراث معنوی و زیست جامعه عشایری	
حفظ تنوع زیستی و ذخایر ژنتیکی دامی و گیاهی مناطق عشایری	۱۷۰		
ارتقاء شاخص‌های رفاه و کیفیت زندگی جامعه عشایری	۱۷۲		
ایجاد مراکز لجستیک تخصصی کشاورزی، صنعتی و معدنی و چندعملکردی متناسب با ظرفیت‌ها و پهنه‌های تولید کالا بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌ها	۲۰۳	۱۹- سازماندهی و پیوستگی شبکه حمل و نقل ترکیبی و لجستیک متناسب با کانون‌های استقرار فعالیت و جمعیت	
حکمروایی انسجام بخش و مدیریت یکپارچه سرزمینی	۲۳۰	۲۱- ارتقاء سرمایه اجتماعی و نظام حکمروایی سرزمینی عدالت محور و مردم‌گرا	هدف شماره ۵: عدالت، رفاه و مشارکت اجتماعی، حفظ و

موضوعات کلیدی برنامه، مستقیم توسعه از منظر زندگی امایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
ارتقاء امید به زندگی، تأمین سلامت، تغذیه سالم جمعیت و دسترسی به مسکن مناسب برای ساکنان همه مناطق کشور	۲۳۲		تعمیق انسجام ملی، یکپارچگی سرزمین و هویت ایرانی-اسلامی
ساماندهی کلیه مؤلفه‌های قدرت ملی به منظور تاب‌آوری راهبردی در مقابل تهدیدات و امکان بهره‌گیری توأمان آنها در زمان تهدید و جنگ در قالب الگوی بازدارندگی و امنیت همه‌جانبه	۲۳۹	۲۳- تأمین امنیت همه‌جانبه و بازدارنده	هدف شماره ۶: امنیت بالنده سرزمین در همه وجوه و قدرت بازدارنده
مبنا قرار دادن رویکردهای اجتماعی و مردمی برای تأمین امنیت به منظور تحقق امنیت پایدار مردمی	۲۴۳		
تقویت و بسترسازی امنیت همه‌جانبه (غذایی، آب، محیط‌زیست، اجتماعی، اقتصادی و...) با حفظ پایداری و تاب‌آوری سرزمین	۲۴۵		
افزونگی شبکه‌ها و سامانه‌ها به منظور کاهش آسیب‌پذیری آنها در مقابل تهدیدات سخت و نرم (سایبرالکترونیک، امنیتی، فرهنگی، زیستی، گیاهی و...) و فراهم کردن امکان ادامه کارکردهای ضروری آنها در شرایط بحرانی	۲۴۷	۲۴- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین	
تقویت و توسعه سامانه‌ها و زیرساخت‌های رصد، پایش و تشخیص تهدیدات زیستی در سطوح کلان ملی به‌ویژه در مناطق مرزی	۲۵۳		

۷- موضوع کلیدی حکمرانی یکپارچه منابع و مصارف آب

مرور اهداف و سیاست‌های بخش آب در اسناد و قوانین و برنامه‌های توسعه کشور قبل و بعد از انقلاب نشان می‌دهد که نگاه برنامه‌ریزان به آب، نگاهی سازه‌ای و فیزیکی بوده است و سیاست‌های تدوین شده در راستای این نوع نگاه می‌باشد. در هیچ کدام از برنامه‌های توسعه، به آب به عنوان یک فرابخش تأثیرگذار بر فرایند توسعه و روح حاکم بر کلیه برنامه‌های بخش‌های دیگر به خصوص کشاورزی، صنعت و معدن نگریسته نشده است، بلکه آب نیز مانند بخش‌های دیگر به عنوان ابزاری برای توسعه در نظر گرفته شده است بدون اینکه پیامدهای مخرب توسعه فیزیکی و سازه‌ای بخش آب در نظر گرفته شود. این نوع نگاه به بخش آب، علاوه بر تغییرات جهانی اقلیم، باعث بروز و شدت یافتن بحران آب در مناطق مختلف کشور شده است و بیم آن می‌رود که فرایند توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور را با اختلال‌های جدی مواجه نماید.

کشور ایران در منطقه خشک و نیمه‌خشک جهان واقع شده است، به نحوی که دسترسی به منابع آب پایدار همواره یکی از مسائل و چالش‌های اساسی کشور در مناطق مختلف بوده است. در پنج دهه اخیر میانگین دمای کشور با شیبی حدود ۰/۴ درجه سلسیوس بر دهه افزایش و میزان بارندگی با شیب ۱۱ میلی‌متر بر دهه کاهش یافته است. از سال ۱۳۸۴ تاکنون شاخص خشکسالی دهه‌ای کشور منفی بوده و از آن زمان تاکنون کشور با خشکسالی تجمعی مواجه بوده است. منابع آب تجدیدپذیر کشور نیز از ۱۲۵ میلیارد مترمکعب، به ۸۹ میلیارد مترمکعب طی ۱۵ سال اخیر کاهش یافته است. همچنین متوسط کسری مخازن آب زیرزمینی، سالیانه طی ۱۰ سال آبی اخیر حدود ۵ میلیارد مترمکعب بوده است، به گونه‌ای که در حال حاضر از مجموع حدود ۵۰۰ میلیارد متر مکعب، بیش از ۱۲۰ میلیارد مترمکعب از ذخایر استاتیک منابع آب زیرزمینی از دست رفته است. برداشت‌های بی‌رویه و کاهش نزولات جوی باعث شده است تا تعداد دشت‌های ممنوعه کشور از ۱۵ عدد در سال ۱۳۴۷ به ۴۰۹ دشت (از تعداد ۶۰۹ کل دشت‌های کشور) در سال ۱۳۹۷ افزایش یابد. این روندهای نگران‌کننده، ضرورت و اهمیت توجه به پایش منابع محدود آبی موجود و برنامه‌ریزی برای هدایت صحیح و بهینه این منابع محدود به بخش‌های مصرف‌کننده کشاورزی، صنعت و شرب را نشان می‌دهد.

برای مدیریت بهینه مصارف آبی کشور، مجموع منابع آب تجدیدپذیر متشکل از مجموع برداشت‌های مستقیم، حجم آب تنظیمی طرح‌های توسعه منابع آب در شرایط فعلی (طرح‌های در دست بهره‌برداری) حجم آب تنظیمی طرح‌های توسعه منابع آب در شرایط آتی و پس از بهره‌برداری رسیدن آنها در افق‌های آتی به عنوان «آب قابل برنامه‌ریزی متعارف (منابع آب سطحی و زیرزمینی)» تعریف و توسط وزارت نیرو ابلاغ شده است. بر طبق این مصوبه، سهم هر یک از بخش‌های مصرف‌کننده شرب، صنعت، فضای سبز و کشاورزی به ترتیب معادل ۱۰، ۳/۷، ۰/۵ و ۶۷/۲ میلیارد متر مکعب در سال می‌باشد. علاوه بر این، حجم آب قابل برنامه‌ریزی از

منابع آب سطحی برای تأمین نیازهای محیط زیستی و پایداری جریان معادل $10/78$ میلیارد متر مکعب در سال است.

کشور ایران با وسعت بیش از $1/6$ میلیون کیلومتر مربع دارای شش حوضه آبریز اصلی یا درجه یک می‌باشد که این حوضه‌ها به 30 حوضه درجه دو تقسیم می‌گردند. بلندترین نقطه ایران کوه دماوند با ارتفاع 5610 متر از سطح دریا در حوضه آبریز دریاچه نمک و پست‌ترین نقطه در حوضه آبریز حله و رودخانه‌های کوچک با ارتفاع 103 - متر از سطح دریا قرار دارد.

بر اساس نتایج بیان عمومی آب، 609 محدوده مطالعاتی (متوسط داده‌های درازمدت و منتهی به سال آبی $89-90$ ، دفتر مطالعات پایه، شرکت مدیریت منابع آب ایران)، مجموع کل بارندگی و آب‌های سطحی و زیرزمینی ورودی و انتقالی به کشور برابر با $400,8$ میلیارد مترمکعب در سال بوده که بیشترین مقدار با $152,4$ میلیارد مترمکعب در سال مربوط به حوضه آبریز خلیج فارس و دریای عمان و کمترین مقدار با $11,3$ میلیارد مترمکعب در سال مربوط به حوضه آبریز قره قوم می‌باشد. متوسط حجم کل بارندگی سالانه در کشور $396,36$ میلیارد مترمکعب، حجم جریان‌های سطحی ورودی و انتقالی به کشور $4,06$ میلیارد مترمکعب در سال و حجم جریان‌های زیرزمینی ورودی نیز 407 میلیون مترمکعب در سال است. متوسط حجم کل خروجی‌های سالانه شامل انواع تبخیر، تعرق، مصارف و جریان‌های سطحی و زیرزمینی خروجی از کشور برابر $407,3$ میلیارد مترمکعب است. تبخیر و تعرق از بارندگی $286,5$ میلیارد مترمکعب در سال، تبخیر از سطح آزاد آب در دریاچه‌های طبیعی و تالاب‌ها، کفه‌ها و کویرها و دریاچه‌های سدها، $11,5$ میلیارد مترمکعب در سال و تبخیر از آبخوان‌ها، $1,3$ میلیارد مترمکعب در سال و به‌صورت متوسط است.

اهم چالش‌ها و مسائل کلیدی بخش آب در کشور عبارتند از:

- عدم همخوانی اهداف تعریف شده در بخش‌های مرتبط با آب مانند کشاورزی و صنعت با شرایط منابع آب در کل کشور و توزیع مکانی آنها
- بهره‌برداری ناپایدار و بیش از توان اکولوژیک و ظرفیت زیستی سرزمین
- ناپایداری تأمین و تضمین پایداری دریافت آب از منابع برون مرزی و وابستگی به منابع آب فرامرزی در شمال غرب کشور (رودخانه ارس) و شرق کشور (هیرمند و هریرود) که با توجه به تغییرات اقلیمی و خشکسالی‌های شدید در چند سال اخیر، در آینده با چالش جدی کمبود منابع آب مواجه خواهند بود.
- فقدان مدیریت یکپارچه بر منابع آب

- بی‌توجهی یا کم‌توجهی به رعایت ملاحظات زیست‌محیطی (توان اکولوژیک و ظرفیت تحمل محیط‌زیست) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین
 - برداشت بی‌رویه و ناپایدار از منابع آب‌های زیرزمینی و سطحی کشور
 - تمرکز بر مدیریت عرضه آب و کم‌توجهی به مدیریت تقاضا
 - عدم تخصیص نیازهای پایه زیست‌محیطی رودخانه‌ها، تالاب‌ها، دریاچه‌ها
 - کم‌توجهی به محدودیت منابع آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب‌بر در برخی قلمروها
 - نسبت بالای حجم آب مصرفی کل کشور به حجم منابع آب تجدیدشونده
 - عدم توسعه فناوری استحصال و بازیافت آب
 - عدم توسعه فرهنگ عامه در حفظ، بهره‌برداری و مصرف منابع آبی
 - توزیع ناهمگن زمانی و مکانی منابع آب
 - تغییر اقلیم جهانی و تأثیرات کاهنده بر منابع آب
 - شوری نسبتاً بالای منابع آب در مناطق مرکزی و شمالی کشور
 - تداوم مدیریت سنتی در بهره‌برداری و مصرف آب در کشاورزی
 - ناکارآمدی نظام تخصیص
 - کم‌توجهی به محدودیت منابع آب در جانمایی و استقرار فعالیت‌های اقتصادی آب‌بر در برخی قلمروها
 - توسعه ندادن سیستم‌های تصفیه فاضلاب و بازچرخانی آب
 - فرسودگی شبکه جمع‌آوری، انتقال و توزیع آب و هدررفت بالای آب
 - بی‌توجهی به ارزش اقتصادی آب و بهره‌وری پایین مصرف آب
 - هزینه بالای استحصال آب از منابع آب غیرمتعارف (نمک‌زدایی)
- علاوه بر تغییرات اقلیمی که منجر به کاهش منابع آب تجدیدپذیر سالانه کشور شده است، کم‌توجهی به آمایش سرزمین و عدم هماهنگی و هم‌افزایی بین بخش‌های مختلف مصرف‌کننده و غالب بودن جریان برنامه‌ریزی بخشی بر برنامه‌ریزی جامع آمایشی در چند دهه گذشته، از جمله عوامل بروز چالش و بحران آب در کشور

محسوب می‌شود. بنابراین ضرورت دارد در برنامه‌ریزی‌ها و سیاست‌گذاری‌های آتی، هماهنگی و هم‌افزایی بین بخش‌های مختلف به‌خصوص کشاورزی، محیط‌زیست و آب صورت پذیرد تا بتوان امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست را برای کشور تضمین نمود. از این‌رو هماهنگی بین سند آمایش سرزمین با افق ۲۴ ساله با برنامه‌های توسعه میان‌مدت ضروری است. در این راستا اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی حکمرانی یکپارچه مصارف و منابع آب از منظر سند ملی آمایش سرزمین در جدول ۷ ارائه شده است.

جدول ۷: اهداف، راهبردها و سیاست‌های موضوع کلیدی حکمرانی یکپارچه منابع و مصارف آب از منظر سند ملی آمایش سرزمین

سیاست	شماره سیاست	راهبردهای دستیابی به هدف کلی	هدف کلی
بسترسازی و رایزنی برای عقد پیمان‌های سیاسی، اقتصادی، امنیتی، فرهنگی و محیط زیستی با کشورهای همسایه، منطقه و کشورهای ذی‌نفع در حوضه‌های آبریز مشترک	۱۴	۱- ایجاد و ارتقاء پیوندها و مناسبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با کشورهای منطقه و جهان	هدف شماره ۱: نقش‌آفرینی و رقابت‌پذیری در شبکه جریان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی
فعال‌سازی دیپلماسی آب در حوضه‌های مشترک آبریز مرزی با اولویت حوضه‌های مشترک مرزهای شرق و شمال غرب	۱۶		
استقرار الگوی بهینه کشت منطقه‌ای مبتنی بر توان اکولوژیک حوضه‌های آبخیز با در نظر گرفتن آب قابل برنامه‌ریزی مصوب و اولویت تولید محصولات راهبردی با مشارکت کشاورزان	۷۷	۵- تحول کشاورزی، اصلاح ساختار و نظام بهره‌برداری و استقرار کشاورزی هوشمند و پایدار با حصول اطمینان از امنیت غذایی، آب و محیط‌زیست	هدف شماره ۲: اقتصاد متنوع، درونزا، برون‌گرا و ارزش‌آفرین مبتنی بر سرمایه انسانی، فناوری نوآورانه و تخصص‌ها و مزیت‌های منطقه‌ای
تدوین و اجرای برنامه سازگاری با تغییر اقلیم در حوزه‌های مختلف از جمله آب، کشاورزی و امنیت غذایی، بهداشت و درمان، گردشگری، سواحل، اکوسیستم‌های طبیعی و ...	۱۰۴	۸- سازگاری توسعه با محیط‌زیست و منابع طبیعی	هدف شماره ۳: حفاظت، احیاء و بهره‌برداری خردمندانه از منابع طبیعی، محیط‌زیست و میراث فرهنگی برای نیل به توسعه پایدار
مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری بهینه از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی)	۱۰۷		
کنترل و پایش مستمر منابع آلاینده و عوامل مخرب منابع طبیعی و محیط‌زیست با منشأ داخلی و خارجی	۱۰۹		
استقرار سیستم مدیریت ریسک بلافاصله و مخاطرات طبیعی	۱۱۵		
بهره‌مندی از فناوری‌های نوین تصفیه فاضلاب و رفع آلاینده‌های آن‌ها	۱۱۷		
بهره‌برداری پایدار از منابع آب سبز و منابع آب نامتعارف مانند نمک‌زدایی آب دریا و آب خاکستری	۱۱۹		
ارائه مشوق‌های لازم برای سرمایه‌گذاری و به‌کارگیری فناوری‌های نوین در طرح‌های نمک‌زدایی مقرون به‌صرفه از آب دریا برای تأمین آب صنعت (بر اساس الگوی مطلوب استقرار فعالیت‌ها) مناطق واقع در پسرکرانه سواحل جنوبی کشور، فلات مرکزی، نوار شرقی کشور و جزایر و آب شرب مناطق واقع در پسرکرانه سواحل با در نظرگیری ملاحظات محیط زیستی و پدافند غیرعامل	۱۲۰	۹- تأمین آب پایدار مورد نیاز بر مبنای الگوی مطلوب استقرار فعالیت و جمعیت	
بازچرخانی و استفاده مجدد از پساب حاصل از فاضلاب با رویکرد تصفیه درجا با تأکید بر مشارکت عمومی و خصوصی و رعایت استانداردهای کیفی آب، به‌ویژه در محدوده کلان‌شهرها	۱۲۱		
ارتقای بهره‌وری و توجه به ارزش اقتصادی و امنیتی و سیاسی آب در استحصال و عرضه و نگهداری و مصرف آن	۱۲۲		

موضوعات کلیدی برنامه، متمم توسعه از منظر زندگی الایش سرزمین (اهداف، راهبردها و سیاست‌ها)

۱۲۳	ظرفیت‌سازی و توسعه بازارها و بانک آب		
۱۲۴	مدیریت هوشمند منابع آب مبتنی بر فناوری‌های نوآورانه مانند منظومه‌های ماهواره‌ای سنجش از دور، پهپادها و سنجنده‌ها		
۱۲۵	افزایش تراز مثبت آب مجازی در تجارت کالا		
۱۲۶	ایجاد تعادل بین سرمایه اقتصادی، سرمایه طبیعی (محیط‌زیست)، سرمایه اجتماعی و سرمایه انسانی		
۱۲۷	اصلاح ساختار و مدیریت به هم پیوسته و توأمان عرضه و تقاضای آب مبتنی بر مقیاس حوضه‌های آبریز درجه دو		
۱۲۸	مدیریت تقاضای آب با بازتوزیع قدرت متعادل بین بخش‌های دولتی، خصوصی و سازمان‌های مردم‌نهاد		
۱۲۹	ایجاد و استقرار نظام‌های مطلوب جهت بهره‌برداری و تقویت جنبه‌های حفاظت کمی و کیفی منابع آب با تأکید بر مدیریت تقاضا		
۱۳۰	تحویل حجمی آب به بخش کشاورزی با تأکید بر استقرار سیستم اندازه‌گیری و برخط کردن آمار و اطلاعات منابع و مصارف آب با اولویت شبکه‌های آبیاری زهکشی و چاه‌ها		
۱۳۱	افزایش کارایی و کاهش تلفات آب در کلیه مراحل زنجیره استحصال تا مصرف		
۱۳۲	بهره‌برداری از منابع آب کشور در هریک از حوضه‌های آبریز در جهت تعادل بخشی و کاهش میزان استحصال از آب‌های زیرزمینی با بیلان منفی تا سقف آب قابل برنامه‌ریزی	۱۰- استقرار و جاری‌سازی رویکرد حکمروایی پایدار آب و تعادل بخشی کمی و کیفی بین منابع و مصارف	
۱۳۳	استفاده از ساز و کارهای قانونی، نهادی و ساختاری برای هماهنگی و سیاستگذاری در راستای وفاق ملی جهت بهره‌برداری بهینه از منابع آب در چهار سطح منطقه‌ای، ملی، حوضه‌ای و استانی (محلی) در بخش‌های مختلف مصرف		
۱۳۴	مدیریت مصرف آب کشور بر اساس آمار و ارقام مصوب آب قابل برنامه‌ریزی		
۱۳۵	رعایت مقررات حریم‌های کمی و کیفی منابع آب و کنترل عوامل آلاینده		
۱۳۶	ظرفیت‌سازی، ارتقاء فرهنگ عمومی، مشارکت‌های فراگیر مردمی و توانمندسازی ذینفعان و ذی‌دخلان جهت اصلاح الگوی مصرف و حفاظت از منابع آب		
۱۳۷	ارتقاء بهره‌وری آب در بخش‌های مصرف‌کننده		
۲۱۳	تأمین منابع پایدار آب و انرژی با تأکید بر استفاده از منابع تجدیدپذیر خورشیدی و امواج در جزایر		هدف شماره ۴: سازمان فضایی شبکه‌ای، متعادل، منسجم، هم-پیوند، تاب‌آور، انعطاف‌پذیر و غیرمتمرکز سازگار با تغییر اقلیم
۲۱۶	تأمین منابع آب پایدار و ارائه خدمات آموزشی، بهداشتی و درمانی مناسب به‌ویژه نیمه شرقی و جنوب شرقی کشور	۲۰- افزایش جمعیت و توسعه فعالیت در مناطق مستعد کم‌تراکم به‌ویژه مناطق مرزی، جزایر راهبردی و سواحل جنوبی	
۲۴۴	تقویت جمعیت‌پذیری نقاط روستایی و شهرهای کوچک و میانی واقع در حاشیه کویر و مناطق مرزی به‌منظور ارتقاء امنیت منطقه		
۲۴۵	تقویت و بسترسازی امنیت همه‌جانبه (غذایی، آب، محیط‌زیست، اجتماعی، اقتصادی و...) با حفظ پایداری و تاب‌آوری سرزمین	۲۳- تأمین امنیت همه‌جانبه و بازدارنده	

ذخیره‌سازی راهبردی، موازی‌سازی زیرساخت‌ها و تنوع‌بخشی و پایدارسازی سامانه‌ها و شبکه‌ها	۲۴۸	۲۴- رعایت ملاحظات و الزامات دفاعی و پدافند غیرعامل در استقرار جمعیت و فعالیت در پهنه سرزمین	هدف شماره ۶: امنیت بالنده سرزمین در همه وجوه و قدرت بازدارنده
تمرکززدایی و جلوگیری از تجمع تأسیسات حیاتی، حساس و مهم	۲۵۱		
تقویت و توسعه سامانه‌ها و زیرساخت‌های رصد، پایش و تشخیص تهدیدات زیستی در سطوح کلان ملی، به‌ویژه در مناطق مرزی	۲۵۳		
ایجاد ساز و کارهای فرماندهی و مدیریت یکپارچه بحران در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی	۲۵۴		
ارتقاء ایمنی تأسیسات و حداقل‌سازی اثرات ناشی از وقوع حوادث غیرمترقبه و بحرانی در صنایع نفت، گاز، پتروشیمی، برق و هسته‌ای بر مناطق همجوار	۲۵۵		

۸- جمع‌بندی

سند ملی آمایش سرزمین، سندی راهبردی است که وضعیت مطلوب بستر طبیعی سرزمین، الگوی مطلوب استقرار فعالیت، نظام سکونتگاهی و زیرساخت‌ها در افق ۱۴۲۴ را تعیین نموده و راهبردها، سیاست‌ها و الزامات تحقق چشم‌انداز توسعه فضایی را ارائه داده است. در صورتی که بتوان به درستی برنامه‌های پنج‌ساله آتی را بر مبنای چشم‌انداز و اهداف ترسیم شده در این سند تدوین نمود، می‌توان به اهدافی مانند نقش‌آفرینی در شبکه جریان‌های بین‌المللی، بستر طبیعی پایدار سرزمین، اقتصاد متنوع، سازمان فضایی منسجم، عدالت و رفاه اجتماعی و امنیت‌بالنده در کشور دست یافت که در مجموع، توسعه‌ای پایدار و مانا را برای کشور رقم خواهد زد.

مطابق با آنچه در دستورالعمل تدوین برنامه عملیاتی موضوع‌های کلیدی برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه (۱۴۰۶-۱۴۰۲) توسط دبیرخانه ستاد تدوین برنامه هفتم توسعه درج گردیده، از مجموع تمامی موضوع‌های اولویت‌دار، ۱۲ موضوع کلیدی شناسایی و اولویت‌بندی شده است. همچنین مطابق با شیوه تدوین برنامه عملیاتی موضوع-های کلیدی در دستورالعمل فوق‌الذکر لازم است اهداف، راهبردها و سیاست‌های مرتبط با موضوع‌های کلیدی مشخص شود. با توجه به لزوم تدوین اهداف، راهبردها و سیاست‌های اجرایی مرتبط با موضوع‌های کلیدی در برنامه هفتم توسعه مطابق با اسناد بالادست از جمله سند ملی آمایش سرزمین، در گزارش حاضر از بین موضوع‌های کلیدی هفت موضوع شامل انرژی، زنجیره ارزش صنایع با تأکید بر صنایع معدنی و پتروشیمی، مسکن، اقتصاد دریامحور، قطب‌های منطقه‌ای تولید و تجارت و ترانزیتی، امنیت غذایی و حکمرانی یکپارچه منابع و مصارف آب که ارتباط مستقیم با برنامه‌ریزی فضایی سرزمین دارند، انتخاب شده‌اند و سپس اهداف، راهبردها و سیاست‌های مرتبط با هفت موضوع که در ارتباط مستقیم با آمایش سرزمین هستند، بر اساس ماده چهار سند ملی آمایش سرزمین ارائه شده است. هدف از این اقدام، آن است که به منظور برقراری پیوستگی برنامه هفتم توسعه با سند ملی آمایش سرزمین و عدم عدول از مواد سند ملی آمایش سرزمین، راهنمای عمل متولیان امر در تکمیل مفاد دستورالعمل مربوطه فراهم شود.

منابع

- FAO. (2015). State of Food Insecurity in the World 2014: in brief. The Food and Agriculture Organization of the United Nations. Rome.
- Godfray, H. C. J., Beddington, J. R., Crute, I. R., Haddad, L., Lawrence, D., Muir, J. F., ... & Toulmin, C. (2010). Food security: the challenge of feeding 9 billion people. *Science*, 327(5967), 812-818.
- Sachs, J. D. (2015). The age of sustainable development. In *The Age of Sustainable Development*. Columbia University Press.
- Schmidhuber, J., & Tubiello, F. N. (2007). Global food security under climate change. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(50), 19703-19708.